

LATVIEŠU TRIMDAS LOMA BALTIJAS VALSTU OKUPĀCIJAS NEATZĪŠANAS POLITIKĀ AUSTRĀLIJĀ UN JAUNZĒLANDĒ

Kristīne Beķere,
Mg. hist.

Atslēgas vārdi: Baltijas valstis, okupācija, neatzīšana, latviešu trimda, Austrālija, Jaunzēlande

1974.–1975. gads latviešu trimdinieku, īpaši Austrālijā dzīvojošo, dzīvē iezīmējās ar nepieredzētu politisku aktivitāti. 1974. gada augustā izskanējusi ziņa, ka Austrālijas leiboristu valdība oficiāli de jure atzinusi Baltijas valstu inkorporāciju PSRS, vienā mirklī aktivizēja Austrālijas un pēc tam arī visas pasaules baltiešu trimdas organizāciju dzīvi. 1974. gada augusta notikumi ievirzīja līdz šim uz kultūras sakariem orientētās Austrālijas trimdas aktivitātes politiskā gultnē. Izskanēja aicinājumi aktīvai darbībai: “Gaidīšanas laiks ir pagājis; tagadējie notikumi no mums prasa rīcību un darbu!”¹ Virkne labi organizētu lokālu un starptautisku trimdas organizāciju Austrālijā un visā pasaulē, kuras līdz tam gādāja par svešumā esošo latviešu kopības sajūtu un kultūras sakariem, pierādīja savu spēju būt efektīvām arī politiskā darbā un pievērst Rietumu pasaules uzmanību pieklusušajam Baltijas okupācijas un inkorporācijas jautājumam.

Austrālijā dzīvoja ievērojama daļa no baltiešu trimdiniekiem, mazāk to bija Jaunzēlandē. Pēc oficiālajiem valdības datiem, Austrālijā uz 1974. gadu dzīvoja 26000 baltiešu imigrantu — 5000 igauņu, 7000 lietuviešu un 14000 latviešu,² bet Jaunzēlandē — 786 baltiešu izcelsmes imigranti, no kuriem 633 bija Jaunzēlandes pilsoņi, bet atlikušie 153 nepilsoņi.³ Tomēr šie skaitļi uzskatāmi tikai par visai nepilnīgu rādītāju. Līdzīgi kā ASV un Kanādā, arī Austrālijā tautas skaitīšanas dati dod ziņas tikai par Latvijā dzimušajiem. Abu pasaules karu izraisītās bēgļu kustības rezultātā daudz latviešu ir dzimuši ārpus Latvijas un to skaits jāņem vērā, aprēķinot kopējo latviešu skaitu vienā vai otrā zemē. Pēc profesora Edgara Dunsdorfa aplēsēm, kurš vairākkārt nodarbojies ar trim-

das latviešu skaita aprēķinu, Austrālijā uz 1972. gadu dzīvoja vidēji 24500 latviešu. Savukārt “latviešu cilmes iedzīvotāju” — t.i., latviešu kopā ar to svešautiešu laulību partneriem un šajās jauktajās laulībās dzimušiem bērniem — skaits Austrālijā rēķināms ap 33000 personu.⁴

Austrālijas valdības lēmums atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS *de jure* un šim lēmumam sekojošās trimdas latviešu, lietuviešu un igauņu protesta akcijas dažos aspektos ir aplūkotas vairākās publikācijās. Apjomīgu 300 lappušu biezu grāmatu “The Baltic Dilemma” šim jautājumam veltījis E. Dunsdorfs.⁵ Šis darbs sarakstīts un izdots jau 1975. gadā, vēl turpinoties cīņai par lēmuma atsaukšanu. Dunsdorfs plaši aprakstījis 1974. gada notikumus, taču viņa rīcībā

bija tikai tā informācija, kas tajā laikā bija pieejama sabiedrībai. Patiesie notikumi, kas noveda pie Austrālijas valdības lēmuma, kļuvuši zināmi tikai pirms dažiem gadiem, kad pēc 30 gadu noilguma iztecēšanas atslēpenota un pētniekiem kļuvusi pieejama daļa Austrālijas un Jaunzēlandes valdību, īpaši ārlietu departamentu, arhīvu. Pirmais šos materiālus savā pētījumā izmantojis Ēriks Ingevic.⁶ Austrālijas valsts dokumenti, kuri tiek uzglabāti Austrālijas Nacionālajā arhīvā⁷, sniedz ieskatu lēmuma tapšanas aizkulisēs Austrālijas ārlietu departamentā un pilnībā maina tos priekšstatus par lēmuma iemesliem un pieņemšanas gaitu, kādi valdīja 1975. gadā un aprakstīti grāmatā "The Baltic Dilemma". Savukārt Jaunzēlandes loma inkorporācijas *de jure* atzīšanā līdz šim praktiski nav skatīta nevienā pētījumā. Šajā rakstā pirmoreiz izmantoti Jaunzēlandes ārlietu departamenta materiāli, kuri glabājas Jaunzēlandes Nacionālajā arhīvā. Informācija par latviešu organizāciju aktivitātēm un rīkotajiem protestiem atrodama galvenokārt attiecīgo organizāciju arhīvos. Kā nozīmīgākais jāmin Latviešu apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē (LAAJ) arhīvs, kurš nodots Latvijas Valsts arhīvam,⁸ kā arī atsevišķo lokālo organizāciju arhīvi.

Politiskā situācija Austrālijā un tās valdības lēmums

Divdesmitā gadsimta 70. gados Rietumu–Austrumu attiecības raksturoja saspīlējuma mazināšanās, pakāpeniski kompromisa un dialoga meklējumi jeb t.s. detante. Baltijas valstu jautājums jaunajā starptautisko attiecību situācijā it kā tika iesaldēts. Baltijas jautājums nebija aktuālāko apspriežamo politisko jautājumu lokā. Rietumu valstis turpināja uzsvērt, ka Baltijas valstu okupācija un inkorporācija ir pretrunā ar starptautisko tiesību normām, bet praksē Rietumvalstu galvenās intereses bija panākt risinājumus daudz svarīgākām problēmām — kā bruņošanās kontrole un kodolieroču jautājums. Tomēr visas Rietumvalstis arī 70. gados turpināja neatzīt

Baltijas valstu okupāciju *de jure*.⁹ Austrālija un tās paraugam sekojošā Jaunzēlande bija vienīgās no Rietumu bloka valstīm, kas neatzīšanas politikas nostāju 70. gados izmainīja.

Austrālijas iekšpolitikā 70. gadu pirmo pusī raksturoja ekonomiskas problēmas un līdz ar tām augoša valdības popularitātes kritiķānās.

E. G. Vitlama (*Whitlam*) vadītās Austrālijas leiboristu partijas valdības kļūdainā ekonomikas politika noveda pie nepieredzētas inflācijas, plašiem strādnieku streikiem, bezdarba pieauguma un bankrotu skaita palielināšanās.¹⁰ Uz kopējā valdības nepopularitātes un ekonomiskās nestabilitātes fona Austrālijas valdības lēmums Baltijas jautājumā bija vēl viens punkts, kas mazināja austrāliešu uzticību valdībai.

Ziņa, ka Baltijas valstu inkorporāciju PSRS atzinusi Austrālija, tās sabiedrību un tajā dzīvojošos latviešu izcelsmes austrāliešus negaidīti sasniegta 1974. gada 3. augustā. Oficiāla valdības paziņojuma vietā par atzinumu sabiedrība uzzināja dienas ziņās. *Reuters* ziņu aģentūras Maskavas nodaļa ziņoja, ka Austrālijas sūtnis Maskavā devies oficiālā vizītē uz trim Baltijas valstīm, līdz ar ko Austrālija *de jure* atzinusi Baltijas valstu inkorporāciju PSRS. Austrālijas Ārlietu ministrija apstiprināja izskanējušo ziņu.

Šādu soli no leiboristu valdības neviens nebija gaidījis. Valdības vadītājs Vitlams vēl 30. aprīlī intervijā "Austrālijas Latvieša" galvenajam redaktoram Emīlam Dēliņam uzsvēris, ka viņa valdība plāno turpināt līdzšinējo Austrālijas valdības politiku Baltijas jautājumā — atzīt Latvijas, Lietuvas un Igaunijas eksistenci *de jure*, bet skatīties pāri faktiskajam stāvoklim — saglabāt juridisko stāvokli tādu, kāds tas bijis iepriekšējo valdību laikā.¹¹ Līdzīgus uzskatus Vitlams puda arī rakstiski 1974. gada 17. maija vēstulē Austrālijas lietuviešu padomes prezidentam V. Bukevičam (*V. Bukevicius*).¹²

Lēmums atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS bija ne vien negaidīts, bet arī

nesaprotams. Uzreiz pēc tam, kad ziņa izskanēja medijos un tika oficiāli apstiprināta no Austrālijas Ārlietu ministrijas puses, baltiešu organizācijas mēģināja iegūt tuvāku informāciju: noskaidrot tik negaidīta lēmuma iemeslus, kad tas ticis pieņemts un kas to pieņēmis. Pirmās telegrammas Latviešu apvienība Austrālijā un Jaunzēlandē (LAAJ) Ministru prezidentam Vitlamam un opozīcijas līderiem nosūtīja nekavējoties, jau 3. augustā.¹³ Neizpratnē par valdības lēmumu bija arī opozīcijas partijas. Opozīcijas līderis B. M. Snedens (*B. M. Snedden*) tāpat nosūtīja Vitlamam telegrammu ar virkni jautājumu, kuri attiecās uz negaidītā lēmuma pieņemšanas apstākļiem.¹⁴ Šo telegrammu ar tajā uzdotajiem jautājumiem opozīcijas līderis publicēja 4. augustā izdotā oficiālā preses paziņojumā.¹⁵

Atbildes uz saviem jautājumiem opozīcija, baltiešu trimdas organizācijas un sabiedrība kopumā saņēma tikai 13. augustā. Atbildot uz jautājumiem Austrālijas Senātā, ārlietu ministrs un senators Villessijs (*D. R. Willessee*) nolāsīja iepriekš sagatavotu atbildi par iemesliem, kas pamudinājuši Austrālijas valdību pieņemt lēmumu *de jure* atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS. Villessijs savā runā minēja vairākus iemeslus lēmuma pieņemšanai, piemēram, ka inkorporācijas atzīšana sekmēs konsulāras aktivitātes starp Austrāliju un Baltijas valstīm un atvieglot, piemēram, ģimeņu atkalapvienošanos, mantojuma lietu kārtošanu un nekustamā īpašuma darījumus. Tāpat Austrālijas vēstniekam būs iespēja personīgi apmeklēt Baltijas valstis un spriest par situāciju tajās. Ministrs savā runā vairākkārt uzsvēra, ka valdības rīcības princips ir atzīt eksistējošas realitātes, neatkarīgi no tā, vai tās valdībai ir patīkamas vai nē un pieņemtais lēmums ir "loģiska darbība, kas balstīta uz pastāvošo realitāti".¹⁶

Izskanējušās atbildes neapmierināja nevienu no ieinteresētajām pusēm, jo tā arī neminēja nevienu ticamu iemeslu, kas pamatotu lēmuma pieņemšanas nepieciešamību

tieši konkrētajā laika posmā. "The Sydney Morning Herald" nosauca ministra mēģinājumu attaisnot pieņemto lēmumu par "sliktāko, kāds vispār iespējams"¹⁷. Gan Austrālijas Senāta locekļi, gan baltiešu organizācijas savās vēstulēs ministram turpināja pieprasīt papildu paskaidrojumus, kuri tā arī netika sniegti. Visi vēlākie valdības paskaidrojumi vai nu citēja, vai atstāja 13. augusta runu. Arī baltiešu organizācijas kā atbildes uz saviem rakstiskiem iesniegumiem saņēma ministra runas kopijas.¹⁸ Šī runa ar tās nepilnīgajiem paskaidrojumiem bija un palika vienīgais oficiālais valdības paskaidrojums.

Noskaidrot, kad un kā lēmums ticis pieņemts, izrādījās vieglāk, nekā uzzināt, kas pamudinājis valdību pēkšņi izmainīt savu politiku Baltijas jautājumā. Tomēr ar lēmuma pieņemšanu saistītie apstākļi ne tikai nenošķaidroja situāciju, bet gan padarīja gaisotni vēl aizdomīgāku un radīja vairāk jautājumu nekā atbilžu. Lēmumu 1974. gada 3. jūlijā pieņēmis Vitlams kā ārlietu ministra vietas izpildītājs, pašam ārlietu ministram atrodoties ārzemēs. 16. jūlijā par lēmumu ticis informēts Austrālijas vēstnieks Maskavā, kurš, sekojot saņemtajām instrukcijām, 28.–30. jūlijā apmeklēja Igauniju, līdz ar to īstenojot praksē Baltijas valstu atzīšanu *de jure*.¹⁹

Neizpratni Austrālijas sabiedrībā izsauca fakts, ka tamlīdzīgs strīdīgas dabas ārpolitikas lēmums ticis pieņemts praktiski vienpersoniski un nav aplūkots ne parlamentā, ne Kaukus (*Caucus*)²⁰. Neizpratnē bija arī daļa Austrālijas senatoru un parlamentāriešu, kuri vērsa arī Austrālijas ģenerālgubernatora uzmanību uz apstākli, ka, lai arī parlaments saņāca pēc lēmuma pieņemšanas, tas nesāņāca nekādus paziņojumus par plānoto vai pieņemto lēmumu. Par šīm ievērojamām izmaiņām Austrālijas politikā tika paziņots tikai pēc tam, kad parlaments bija pārtraucis darbu un devies brīvdienās.²¹ Šāda divaina vienpersoniska lēmuma pieņemšana, papildus pie valdības nevēlēšanās vai nespējas pienācīgi izskaidrot tā nepieciešamību un

ieneslus, noveda pie visdažādākajām spekulācijām par lēmuma īstajiem iemesliem. Galvenās izvīzītās versijas uzskatīja, ka Vitlams mēģinājis nodrošināt sev laipnāku uzņemšanu plānotajā vizītē uz Maskavu vai arī ka Vitlama mērķis bija nodrošināt PSRS atbalstu savai kandidāturai ANO ģenerālsēkretāra amatam.²²

Neatkarīgi no iemesliem, bija acīmredzams, ka Austrālijas valdība vēlējas divdomego Baltijas atzīšanas jautājumu nokārtot iespējami klusi. Šādu vēlmi tieši apliecināja arī Austrālijas konsultācijas ar Lielbritāniju Baltijas jautājumā 1974. gada jūlijā. Austrālijas Augstā pārstāvja biroja Londonā vadītājs ministra rangā Dž. Aptonš (*G. Upton*) savā vēstulē Lielbritānijas Ārlietu ministrijai rakstīja: "Mēs negrasāmies nākt klajā ar oficiālu paziņojumu par inkorporācijas atzīšanu, bet nākotnē mums var nākties sniegt atbildes uz pieprasījumiem par mūsu pozīciju. (...) Kanbera vēlas, lai atzīšana notiktu pēc iespējas klusāk. Vēstniekam Maskavā dots norādījums apmeklēt vienu no Baltijas republikām. Vēstnieks instruēts, ka PSRS nav jāinformē par Austrālijas valdības lēmumu. Tas jāautorizē, ja PSRS valdība to prasa, un jāpaskaidro, ka vizīte uz vienu no Baltijas republikām nozīmē inkorporācijas atzīšanu."²³

Zinot šādu Austrālijas valdības vēlmi inkorporācijas atzīšanu veikt pēc iespējas klusu un nemanāmi, saprotams kļūst fakts, ka lēmums netika ne apspriests parlamentā, ne oficiāli izziņots. Tomēr ne Austrālijas sabiedrībai, ne baltiešu organizācijām septiņdesmitajos gados neizdevās uzzināt, kas tad patiesībā bija pamudinājis Austrāliju uz šādu negaidītu politikas maiņu.

Atzīšanas iemesli un process

Baltijas valstu atzīšanas jautājumu 70. gadu sākumā tika caurskatījušas un šajā jautājumā savā starpā konsultējušas vairākas valstis. 1971. gada aprīlī Šveices attiecīgās valdības institūcijas interesējušās par šo jautājumu, un procesa gaitā Šveice ievāca

informāciju par to valstu viedokļiem Baltijas valstu atzīšanas jautājumā, ar kurām Šveice tajā laikā uzturēja diplomātiskās attiecības. Citu starpā, Šveices amatpersonas caur savu vēstnieku Austrālijā noskaidroja arī Austrālijas viedokli, proti, ka tā nekad nav atzinusi inkorporācijas likumību.²⁴ Gadu vēlāk, 1972. gada jūnijā, Austrālijas ārlietu departaments savukārt interesējās par iespējamajām izmaiņām ASV pozīcijā šajā jautājumā saistībā ar prezidenta Niksona vizīti Maskavā un vispārējām izmaiņām ASV–PSRS attiecībās. ASV atbilde norādīja, ka Baltijas valstu jautājums neticis skarts Niksona vizītes laikā un ASV administrācija tuvākajā laikā nevais pārskatīt šo jautājumu, īpaši tuvojoties vēlēšanām.²⁵ Līdzīgu viedokļu aptauju 1973. gada martā veica Kanādas pārstāvji, gatavojoties Eiropas Drošības un sadarbības konferencei.²⁶ Neviēnā no šiem gadījumiem Baltijas atzīšanas jautājuma aplūkošana un informācijas ievākšana par to neveicināja tālākas darbības vai pozīcijas maiņu. Tā kā visa diplomātiskā sarakste un savstarpējās konsultācijas bija konfidenciālas, sabiedrībā nekādas ziņas par vienas vai otras valsts Baltijas atzīšanas jautājumam veltīto uzmanību, protams, neizskanēja.

Pirmie notikumi saistībā ar Baltijas valstu atzīšanas statusu, kas tieši noveda pie jau aplūkotā negaidītā Austrālijas valdības lēmuma, aizsākās 1974. gada maijā, turklāt nevis Austrālijā, bet gan Jaunzēlandē. Jaunzēlandes parlamentārā delegācija bija devusies vizītē uz Padomju Savienību un vizītes programmā, ko bija sastādījusi PSRS puse, bija paredzēts apmeklēt arī Tallinu. Jaunzēlande steigā konsultējās ar Austrāliju un Lielbritāniju attiecībā uz šo valstu pozīciju Baltijas valstu atzīšanas jautājumā un saņēma atbildi no abām valstīm, ka tās atzīst Baltijas valstis *de facto*, bet ne *de jure*.²⁷ Igaunijas galvaspilsētas apmeklējumu delegācija bija spiesta pēdējā brīdī atcelt, saprotot, ka šāda vizīte nesaskanētu ar Jaunzēlandes pastāvošo politiku — oficiāli

neatzīt Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā. Pēkšņās izmaiņas vizītes programmā radīja zināmas neērtības delegācijai, un vairāki delegāti izteica viedokli, ka Jaunzēlandes attieksme šajā jautājumā ir pārāk principiāla turēšanās pie likuma burtā. Delegācijai atgriežoties Jaunzēlandē, Ārlietu ministrija izskatīja Baltijas valstu statusa jautājumu, lai izvērtētu, vai Jaunzēlandes viedoklis nebūtu jāmaina.²⁸

Izskatot šo jautājumu, Jaunzēlandes valdība nonāca pie secinājuma, ka pēc tik ilga laika — trīsdesmit četrus gadus — ilgušas neapstrīdētas Padomju Savienības pārvaldes Baltijas valstīs, tradicionālā Rietumu bloka valstu attieksme pret šo jautājumu ir novecojusi un Baltijas valstu inkorporācijas neatzišanas politika ir zaudējusi jēgu. Tika secināts, ka pārskatāmā nākotnē ir ļoti niecīga iespēja Baltijas valstīm atgūt savu neatkarību, kura tām bijusi tikai ļoti neilgu laiku. Ja Jaunzēlande turpinātu neatzīt pastāvošo politisko realitāti Baltijas valstīs, tas tikai kavētu harmonisku attiecību veidošanu ar Padomju Savienību un nekādā veidā nedotu labumu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas iedzīvotājiem. “Vienīgais praktiskais efekts, ko dod Padomju Savienības jurisdikcijas pār Baltijas valstīm neatzišana, ir radīt ierobežojumus Jaunzēlandes diplomātu un amatpersonu iespējām ceļot uz Baltijas valstīm. Neatzīšanas politika ir anomālija Jaunzēlandes starptautiskajās attiecībās.”²⁹

Izskatot jautājumu par iespējamo politikas maiņu attiecībā uz Baltijas valstīm, pirms galīgā lēmuma pieņemšanas Jaunzēlandes amatpersonas, tāpat kā iepriekš aprakstītajās līdzīgās situācijās Šveice vai Kanāda, konsultējās arī ar Austrālijas Ārlietu ministriju. Šīs konsultācijas bija ļoti īsas un neformālas un, visticamāk, maz mainīja vai ietekmēja Jaunzēlandes viedokli. Jaunzēlandes Ārlietu ministrija vēlāk ziņojumā pat uzsver, ka inkorporācijas atzišana bija Jaunzēlandes iniciatīva, kuru Jaunzēlande īstenoja pati savu iemeslu pēc, nevis lai sekotu Austrālijas po-

litikai vai pat tikai saskaņotu savu politiku ar Austrāliju.³⁰

Publiski Jaunzēlande savu lēmumu atzīt Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā paziņoja gan tikai 1974. gada 22. augustā, tātad jau labu laiku pēc tam, kad atklātībā bija nonācis Austrālijas lēmums. Jaunzēlandes premjerministrs N. E. Kirks (*N. E. Kirk*) izplatīja šādu paziņojumu preseī:

“Premjerministrs šodien apstiprinājis, ka Jaunzēlandes valdība ir formāli atzinusi Baltijas valstu inkorporāciju Padomju sociālistisko republiku savienībā. Iepriekš neatkarīgās valstis Igaunija, Lietuva un Latvija Padomju Savienība anektēja Otrā pasaules kara laikā. “Mēs neatzīstam metodes, ar kurām šīs teritorijas tika iegūtas,” teica Kirks, “un mēs patiesi nožēlojam, ka to iedzīvotājiem netika dota iespēja pašiem noteikt savu valstisko likteni. Taču, pēc vairāk kā 30 gadiem, būtu tikai nereāli noliegt, ka Baltijas valstis atrodas zem efektīvas Padomju Savienības jurisdikcijas. Attiecīgi valdība ir nolēmusi izbeigt šo anomāliju Jaunzēlandes attiecībās ar Padomju Savienību un atzīt pastāvošās realitātes.” Premjerministrs piezīmēja, ka arī Austrālijas valdība nesen paziņojusi PSRS, ka tā atzīst Baltijas valstis.”³¹

Minētās īsas un neformālās Jaunzēlandes konsultācijas ar Austrāliju toties visai pamatoti var uzskatīt par ierosinošām Austrālijas valdības politikas maiņai. Konsultācijas norisinājās telefoniski starp Jaunzēlandes Ārlietu ministrijas sekretāru F. Korneru (*F. Corner*) un Austrālijas Ārlietu departamenta sekretāru A. Renūfu (*Alan Renouf*) 1974. gada 4. maijā. Sarunas gaitā Korners paziņoja Renūfam, ka Jaunzēlandes parlamenta delegācijas vizīte Baltijas valstīs ir atcelta un izteica savu izbrīnu, ka pat pēc tik ilgiem gadiem Austrālija nav atzinusi Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā. Korners tāpat atzina, ka acīmredzot Austrālijā ir neliela baltiešu minoritāte, kas iebilstu pret šādu lēmumu, bet Jaunzēlandes gadījumā šāda problēma ne-

pastāv. Korners paziņoja, ka uzdevis savam departamentam no jauna izskatīt atzīšanas jautājumu ar mērķi izlemt, vai nav jāmaina valdības politika šajā virzienā. Renūfs no savas puses piekrita Korneram, ka turpināt neatzīt inkorporāciju pēc tik daudziem gadiem ir visai divaini. Renūfs savā ziņojumā par notikušo telefona sarunu raksta: "Es teicu Korneram, ka, lai gan Austrālija nekad nav atzinusi šādu inkorporāciju, manuprāt, premjerministrs pirms kāda laika tika izrādījis interesi par šo jautājumu. Man nebija zināms, kāds bija precīzs viņa intereses rezultāts, bet acīmredzot premjerministrs bija izlēmis nemainīt tobrīd pastāvošo politiku. Es piekritu Korneram, ka inkorporācijas neatzīšana pēc tik daudziem gadiem šķiet visai neparasta. Ņemot vērā, ko Jaunzēlande piedāvāja darīt, es apņēmos panākt, lai paralēlas darbības tiktu veiktas šeit Kanberā. Protams, tuvojoties vēlēšanām, Austrālijas valdība nepieņems nekādus lēmumus, bet es sekošu tam, lai Austrālijas jaunā valdība pārskatītu savu pozīciju."³²

Acīmredzot tieši šī saruna starp abu valstu ārlietu departamentu sekretāriem kalpoja par pirmo pamudinājumu arī Austrālijai nopietni caurskatīt savu attieksmi pret Baltijas valstu inkorporācijas jautājumu. Šo uzskatu vēlreiz apliecina arī Jaunzēlandes Ārlietu ministrija, vienā no vēlākiem saviem iekšējiem ziņojumiem norādot: "Mēs uzskatām, ka iepriekšējās Austrālijas valdības veiktās darbības attīstījās no Jaunzēlandes jautājumiem par Austrālijas politiku Jaunzēlandes parlamentārās delegācijas vizītes laikā."³³

Pēc 4. maija telefonsarunas ārlietu departamenta sekretārs Renūfs konsultējās ar ārlietu ministru, kurš piekrita, ka būtu jāveic zināmi soļi Baltijas valstu inkorporācijas atzīšanas virzienā.³⁴ Atzīstot iespējamo nosodījumu, ko varētu izraisīt šāds lēmums, tika meklēti pēc iespējas diskrētāki veidi, kā atzīšanu īstenot. Viens no variantiem piedāvāja Vitlamam minēt Baltijas valstis kā PSRS sastāvdaļu savā uzrunā Maskavas apmeklēju-

ma laikā.³⁵ Tomēr vēlāk tika nolemts, ka šāda atzīšanas forma saistīta ar zināmu aizkavēšanos un atzīšanu labāk iespējams īstenot, nosūtīt Austrālijas sūtni Maskavā oficiālā vizītē uz vienu vai vairākām Baltijas valstīm.³⁶

Arī Austrālijas sūtnis Maskavā Plimsols (*J. Plimsoll*) puda viennozīmīgu atbalstu pastāvošās politikas maiņai un inkorporācijas atzīšanai. Sūtnis savos dažādos ziņojumos vairākkārt pieskārs Baltijas atzīšanas jautājumam un vairākkārtīgi izteicās par labu politikas maiņai šajā jautājumā. 1974. gada 27. maijā Plimsols, viesojoties Londonā, apsprieda Lielbritānijas pozīciju Baltijas valstu atzīšanas jautājumā ar Lielbritānijas ārlietu departamenta sekretāru seru Tomasu Brimelovu (*Sir Thomas Brimelow*). Ziņojot par šo sarunu Renūfam, Plimsols apraksta ne vien sera Brimelova viedokli, bet arī sīki skaidro savu attieksmi pret situāciju: "(..) es vienmēr esmu uzskatījis, ka mēģināt uzturēt mākslīgi radītu lietu stāvokli, kam nav pamata eksistējošajā realitātē, ir bīstami un rada sajukumu. (..) Es teicu, ka mans uzskats ir — Austrālijai būtu jāpieņem trīs Baltijas valstis kā PSRS daļa. Tas nozīmētu atzīt faktu, kurš pastāv jau 30 gadus un diez vai mainīsies tuvākajā laikā."³⁷ Līdzīgs viedoklis atspoguļojas arī Plimsola ziņojumā par sarunu ar Vācijas Federatīvās Republikas sūtni 1974. gada 10. jūnijā. Plimsols ziņojumā atstāsta sūtņa personīgo viedokli, proti, ka Vācijas Federatīvās Republikas noslēgtais miera līgums ar PSRS, kurā tika atzītas pastāvošās robežas, varētu tikt uzskatīts par oficiālu Baltijas valstu inkorporācijas atzinumu no Vācijas puses.³⁸ Gan sūtņa Plimsola sīkie ziņojumi par viedokļiem, kas tieši vai netieši atbalsta Baltijas valstu atzīšanas ideju, gan arī viņa vairākkārt izteiktais personīgais viedoklis par labu atzīšanai, viennozīmīgi bija ietekmīgs faktors, kas atbalstīja un ievērojamā mērā veicināja Austrālijas politikas maiņu Baltijas valstu atzīšanas jautājumā.

Attiecīgi ārlietu departaments sekretāra Renūfa vadībā 1974. gada jūlija sākumā

sagatavoja konkrētu priekšlikumu atzīt Baltijas valstu inkorporāciju. Šis trīs lapaspusē garais dokuments vispirms apraksta pastāvošo Austrālijas politiku, kā arī Kanādas, Lielbritānijas un ASV nostāju Baltijas jautājumā un izsaka vairākus apsvērumus, kas šajā sakarībā ietekmē Austrālijas pozīciju. Vispirms tiek norādīts, ka Austrālija nav Eiropas Drošības un sadarbības konferences dalībniece un tālab nav spiesta atbalstīt Kanādas, Lielbritānijas vai ASV viedokli. Savukārt Baltijas valstu atzīšana „saskanētu ar politiskajām realitātem un novērstu sen pastāvošo anomāliju”. Tāpat Baltijas valstu atzīšana varētu palīdzēt mazināt PSRS nepatiku pret Austrālijas politiku, īpaši pret pieaugošo sadarbību starp Ķīnu un Austrāliju, kā arī Austrālijas atteikšanos izvietot savā teritorijā kopīgu ar PSRS kosmosa izsekošanas staciju.³⁹ Tomēr ziņojumā arī uzsvērts, ka ir iespējami stipri baltiešu imigrantu protesti pret šādu lēmumu. Ziņojums noslēdzās ar sekojošu rekomendāciju: “Attiecīgi jums tiek rekomendēts piekrist tam, ka Austrālija atzīst trīs Baltijas valstu inkorporāciju PSRS *de jure* un ka uz šādu atzīšanu norādīs a) iespējami ātrāka mūsu vēstnieka Maskavā vizīte uz vienu vai vairākām no republikām; b) Latvijas goda konsula vārda dzēšana no konsulārā saraksta. Tiek ieteikts, ka atbilde uz turpmākiem jautājumiem par Austrālijas pozīciju būtu šāda: lai gan Austrālija nekad nav atbalstījusi veidu, kādā Latvija, Lietuva un Igaunija tika inkorporētas PSRS, tomēr Austrālija atzīst faktu, ka padomju valdība ir īstenojusi efektīvu jurisdikciju pār šīm teritorijām vairāk kā 30 gadus, un tādēļ lēmums ir saskaņā ar pastāvošo realitāti. Paziņojums presei netiktu izplatīts, bet jebkuri turpmāki jautājumi no preses tiktu atbildēti saskaņā ar šo ieteikumu. Rekomendējam informēt par šo lēmumu Jaunzēlandes valdību.”⁴⁰

Dienu pēc ieteikuma saņemšanas, 1974. gada 3. jūlijā, premjerministrs Vitlams, uz to brīdi ārlietu ministra vietas izpildītājs, atbalstīja ziņojumā izteikto rekomendāciju atzīt inkorporāciju *de jure*, un lēmums bija

pieņemts. Divas nedēļas vēlāk, 1974. gada 18. jūlijā Kanberā ienāca konfidenciāla ziņa no Jaunzēlandes, kas ziņoja par līdzīgu politikas maiņu arī Jaunzēlandē: “Premjerministrs ir atbalstījis mūsu ieteikumu, ka Jaunzēlandē formāli atzīst Baltijas valstu inkorporāciju PSRS un ka atzīšana jāveic iespējami diskrēti, informējot Jaunzēlandes sūtņi Maskavā un PSRS sūtņi Vēlingtonā, ka turpmāk vairs nepastāv šķēršļi oficiālām vizītēm uz Baltijas valstīm. Padomju sūtņi ir informēti. Šī Jaunzēlandes politikas maiņa nav izziņojama publiski.”⁴¹

Tiklīdz kā lēmums bija pieņemts, arī Austrālijā nekavējoties tika sākta tā īstenošana. Iniciatīva nekavēties ar lēmuma īstenošanu dzīvē nāca no Austrālijas sūtņa Maskavā Plimsola. 1974. gada 20. jūlija telegrammā ārlietu departamentam Plimsols piedāvā nekavējoties, pirms savas ielānotās vizītes ziemeļvalstīs un Honkongā, organizēt vizīti uz Tallinu 28. jūlijā. Interesants ir viņa piedāvātais pamatojums šādai steigai: “Ja es to nedaru tagad, tad paies vismaz trīs mēneši, pirms es varēšu apmeklēt Baltijas valstis. Tā kā mēs esam paziņojuši vairākām valdībām par savu lēmumu, es domāju, ka, iespējams, kāds cits varētu nolemt rīkoties līdzīgi un tad izskatītos, ka mēs sekojam kāda cita piemēram, nevis pieņemam savu neatkarīgu lēmumu.”⁴² Austrālijas ārlietu departaments acimredzot atbalstīja Plimsola piedāvājumu un vizīte tika attiecīgi organizēta.

Sūtņi Plimsols apmeklēja Tallinu un uzturējās tajā no svētdienas, 28. jūlija, līdz otrdienai, 30. jūlijam, un iesniedza Austrālijas ārlietu ministram detalizētu ziņojumu par saviem iespaidiem Tallinā. Šajā sešu lappusē garajā ziņojumā sūtņi vairākkārt uzsvēra, ka Tallina ļoti atšķiras no Maskavas un citām PSRS vietām, ko sūtņim bija gadījies apmeklēt. Sūtņi apraksta Tallinu kā visai rietumniecisku un modernu pilsētu: moderna, rietumu standartiem atbilstoša viesnīca, labas kvalitātes ēdiens, attīstīta izklaides dzīve, rietumniecisks preču asortiments veikalos. Plimsols

raksturo Tallinas atmosfēru kā līdzīgu Rietumeiropas pilsētu nestrādīgajam ritmam, atzīmējot, ka Tallinā daudz retāk kā Maskavā sastopami politiski uzsaukumi un plakāti. Vizītes ietvaros Plimsols gan satikās ar padomju amatpersonām Tallinā, gan apmeklēja mākslas izstādi un devās oficiālā ekskursijā pa pilsētu. Šis divu dienu programmas ietvaros sūtnis mēģinājis veidot savu viedokli par vairākiem aktuāliem jautājumiem. Attiecībā uz vietējo iedzīvotāju attieksmi pret krieviem un Padomju Savienību, Plimsols raksta: “Es nesastapos ar atklātu pretkrievu noskaņojumu. Iespējams, īgaunī pieņem, ka neatkarīgi no savām vēlmēm, viņi ir daļa no Padomju Savienības un vienīgais veids, kā nepiesāstīt sev papildu uzmanību, ir sadarboties.”⁴³ Ziņojumā Plimsols vairākkārt uzsver kultūras kontaktus ar Rietumu valstīm un to pozitīvo ietekmi uz Tallinu un tās iedzīvotājiem, šajā sakarā atzīmējot arī, viņaprāt, lielo pozitīvo ietekmi, ko dos 1980. gada Olimpisko spēļu ūdens sacensību rīkošana Tallinā.

Vairākos svarīgākos jautājumos sūtņa novērojumi ir ļoti virspusēji un nepilnīgi. Runājot par reliģiju, sūtnis atzīst, ka nav varējis izveidot konkrētu spriedumu, taču no gida stāstītā un saviem novērojumiem secinājis, ka baznīca netiek sevišķi apspiesta. Tāpat sūtnis atzīst, ka nav redzējis pietiekami, lai varētu spriest par ekonomikas stāvokli Igaunijā. Turklāt sūtņa novērojumiem pievienotas trīs atrunas: „Pirmkārt, es nebiju ārpus Tallinas. Ārzemniekiem ir ļauts apmeklēt tikai ļoti nelielu daļu Igaunijas. Līdz ar to es nevaru novērtēt Igauniju kopumā. (..) Otrkārt, es nesarunājos ar jaunatni. Iespējams, komunistu līderi ļauj vecākajai paaudzei dzīvot relatīvi netraucēti, kamēr jaunā paaudze tiek ideoloģiski apstrādāta pionieru nometnēs un skolā. (..) Treškārt, es neesmu bijis Latvijā un Lietuvā un nezinu, vai mani novērojumi Igaunijā ir attiecināmi arī uz abām pārējām Baltijas republikām. Nenoliedzami, pastāv svarīgas atšķirības. Esmu dzirdējis no daudziem ārzemniekiem, ka Rīga ir daudz vairāk rusificē-

ta un ka Latvija daudz vairāk rada normālas komunistu valsts iespaidu.”⁴⁴

Kopumā Plimsola ziņojums par vizīti Tallinā labi parāda, tieši cik lielā mērā īstenojams un pamatots bija Austrālijas valdības pieņēmums, ka atzīstot Baltijas valstis, Austrālijas amatpersonām būs iespēja ceļot uz Baltijas valstīm un pašu acīm novērtēt situāciju tajās. Sūtnim savas vizītes laikā bija labi izdevies iepazīties ar dažām sfērām, piemēram, mākslas dzīvi, Tallinas vecpilsētas arhitektūru un moderno “Vīru” viesnīcu, kamēr pārējos jautājumos viņa ziņas balstījās uz partijas gidu sniegto politikorekto informāciju un virspusējiem novērojumiem oficiālās vizītes programmas ietvaros.

Kopumā ir pietiekams pamats uzskatīt, ka Baltijas valstu neatzīšanas politikas pārskatīšana aizsākās Jaunzēlandē, lai arī lēmumu pirmā pieņēma Austrālija un arī sabiedrībai zināms kļuva vispirms Austrālijas valdības lēmums. Galvenie neatzīšanas politikas maiņas iniciatori un uzturētāji bija attiecīgo ārlietu departamentu sekretāri — Renūfs Austrālijā un Korners Jaunzēlandē. Neatzīšanas politikas maiņu atbalstīja arī Austrālijas vēstnieks Padomju Savienībā Plimsols, iespējams, uzskatot, ka vispārēja Baltijas valstu inkorporācijas atzīšana no Rietumu bloka valstu puses ir tuvākā laika jautājums. Paredzot iespējamus protestus, gan Jaunzēlandē, gan Austrālijā vēlējās nokārtot atzīšanas jautājumu pēc iespējas neuzkrītoši un nebija gatavas informācijas nonākšanai atklātībā un sekojošajam masu nosodījumam.

Protesti Austrālijā

Atklātībā nonākušais Austrālijas valdības lēmums izsauca saprotamu sašutumu baltiešu emigrantu vidū, un reakcija sekoja nekavējoties. Tūlīt pēc negaidītā jaunuma izskanēšanas 3. augusta rīta ziņas aktivitātes uzsāka baltiešu trimdas organizācijas. LAAJ vispirms apsprieda situāciju ar savu nodaļu vadītājiem citās pavalstīs, Pasaules brīvo latviešu apvienības (PBLA) valdes locekļiem Austrālijā,

Protesta demonstrācija Kanberā. 1974. gada 9. augustā

Baltiešu demonstrācijas pie Parlamenta ēkas Kanberā. 1974. gada septembrī

LAAJ padomes locekļiem, Austrālijas igauņu un lietuviešu centrālajām organizācijām⁴⁵, kā arī telefoniski informēja latviešu trimdas organizācijas citās valstīs: Latvijas nacionālo padomi Lielbritānijā un Pasaules brīvo latviešu apvienību Amerikā.⁴⁶ Savstarpējās konsultācijās un kopējā darbā ātri vien izstrādāja divi atsevišķi darbības virzieni, kuriem baltiešu organizācijām jāseko, lai sekmīgi īstenotu protestu Austrālijas valdības lēmumam. Viens darbības virziens bija sabiedriskās attiecības — uzmanības piesaistīšana Baltijas jautājumam, Austrālijas sabiedrības informēšana un iespējami lielāku masu noskaņošana pret valdības lēmumu. Otrs, vienlaikus īstenojams virziens bija politiska darbība — vērsšanās ar savām prasībām un jautājumiem pie valdības un senāta locekļiem.

Uzmanības piesaistei lēmumam par Baltijas valstu inkorporācijas atzīšanu bija

nepieciešams aptvert pēc iespējas plašāku auditoriju. Lielākajās Austrālijas pilsētās tika rīkoti protesta gājieni, tostarp gājieni lapu gaismā, demonstrācijas ar plakātiem un protesta sanāksmes. Viena no grandiozākajām protesta akcijām norisinājās 9. augustā, kad trijās lielākajās Austrālijas pilsētās Melburnā, Sidnejā un Adelaidē notika plaša apmēra ielu demonstrācijas, kurās kopā piedalījās ap 15 000 baltiešu. Melburnā rīkotajā lapu gājienā vien piedalījās ap 4000 demonstrantu.⁴⁷ Otrs skaitliski lielākais protests notika 1974. gada 19. septembrī Kanberā un pulcēja ap 2500 demonstrantu, no tiem apmēram 1000 latviešu.⁴⁸ Acīmredzot balstoties uz demonstrantu skaita attiecību pret kopējo baltiešu skaitu Austrālijā, presē izskanēja prognozes par iespējamo protestētāju skaitu Vitlama vizītes laikā Amerikā, minot pat tādus fantastiskus skaitļus kā 20 000 paredzamo

Dāmu gājiens Baltijas brīvībai. 1974. gada 28. septembrī Melburnā

LETONIKAS AVOTI

demonstrantu.⁴⁹ Tāda mēroga demonstrācijas nebija ne plānotas, ne arī iespējamās, un baltiešu ietekme šajā gadījumā tika pārvērtēta. Bet arī tiešām notikušie protesti bija pietiekami nozīmīgi un pulcēja ievērojamu skaitu lēmuma pretinieku.

Baltiešu protesta demonstrācijas piesaistīja uzmanību ne vien ar ierastiem līdzekļiem kā plakāti un saukļi, bet arī ar dažādām interesantām detaļām. Piemēram, daļa baltiešu piedalījās demonstrācijās un gājienos, tērpušies tautastērpos. Interesanta protesta akcija bija pēc lietuviešu iniciatīvas 28. septembrī Melburnā organizētais “Dāmu gājiens Baltijas brīvībai” (*Ladies march for Baltic Freedom*) — gājiens, kurā piedalījās tikai sievietes, skaitā apmēram 200, latviešu, lietuviešu un igauņu tautastērpos, un kura laikā tika vākti ziedojumi tālākiem protestiem. Šis gājiens piesaistīja lielu vietējās preses uzmanību.⁵⁰ Gājiena dalībniece Valda Liepiņa atceras: “Sestdienas rītā pie latviešu nama Melburnā pulcējās prāvs skaits dažāda vecuma dāmu — no sirmgalvēm līdz jaunavām. Pirmajā rindā gāja pa vienai tautu meitai, nesot attiecīgās valsts karogu. Man bija gods visus 10 kilometrus nest Latvijas karogu. Atzišos, karogs bija gana smags. Sekoja pārējās dalībnieces, tāpat rindā pa trīs. Pēdējā bija visu valstu piederīgās, kurām nebija tautastērpu. Bija apmācies rīts un, kamēr vēl bijām pie Latviešu nama, sāka liņāt. Gājiena pavadītāji — radnieki un draugi — sauca savējiem, lai neiet, jo sasalpinās, sabojās tautastērpus, vai arī salīs un saslims. Nekas nelīdzēja — dāmas bija pārņēmis karotāju gars, un vienīgie dzirdamie komentāri bija „Sibirijā ir sliktāk”. Kā visi protesta gājieni, arī šis bija jāpieteic vietējai policijai. Mūsu vietējā policija ar mums solidarizējās un kā gājiena pavadonūs norīkoja tikai sievietes–policistes. Ielu krustojumos tika apturēta satiksme, lai mums nebūtu jāapstājas. Neatceros, cik tieši dāmu piedalījās gājiēnā, bet skaits bija iespaidīgs, kā arī saziēdotā naudas summa.”⁵¹ Arī šis gājiens, tāpat kā visi baltiešu organizētie protes-

ta gājieni un demonstrācijas, izcēlās ar savu miermīlīgumu, noritēja bez incidentiem un nekārtībām.

Uzmanības pievērsēšanai Baltijas jautājumam tika rīkotas arī publiskas lekcijas. Profesors Dunsdorfs sniedza vairākas lekcijas ar nosaukumu “Baltijas dilemma”, piemēram, Melburnas universitatē 11. septembrī⁵², un šīm lekcijām bija liela nozīme austrāliešu akadēmisko aprindu informēšanā. Kā vēl nozīmīgāka vērtējama Dunsdorfa sarakstītā un tieši šim jautājumam veltītā grāmata “Baltijas dilemma”, kura nāca klajā 1975. gada otrajā pusē.⁵³ Vēlāk izdotajā otrajā sējumā atzīst pats autors, grāmatas rakstīšanas mērķis bija tīri politisks — iespaidot sabiedrības viedokli, nododot tās rīcībā faktus par Vitlama veikto Baltijas inkorporācijas atzīšanu. Ar grāmatas palīdzību autors cerēja “palīdzēt opozīcijai gūt uzvaru nākamajās federālajās vēlēšanās, jo tikai tādā ceļā bija kāda cerība, ka liktenīgais lēmums tiks atsaukts”.⁵⁴ Daļu grāmatas izdošanai nepieciešamo līdzekļu piešķīra Baltiešu padome, daļa tika savākta subskripciju veidā.⁵⁵

Ļoti svarīgs elements publicitātes nodrošināšanai bija preses, radio un televīzijas pievērstā uzmanība valdības lēmumam un baltiešu protestiem. Par valdības pieņemto lēmumu ziņoja visi laikraksti, pie tam vairums no tiem jau pirmajās dienās ieņēma negatīvu attieksmi pret šo lēmumu. Kritiski raksti parādījās tādos laikrakstos kā “The Sun”, “The Age”, “The Herald” un citos. Vienīgais laikraksts, kas aizstāvēja valdības pozīciju, bija “The Canberra Times”.⁵⁶ Vairāki laikraksti publicēja intervijas ar baltiešu organizāciju vadītājiem, kā, piemēram, Melburnas “Herald” 6. augustā publicētā intervija ar “Austrālijas Latvietis” galveno redaktoru Emīlu Dēliņu.⁵⁷ Baltieši plaši izmantoja iespēju izteikt savu viedokli lasītāju vēstuļu sadaļā dažādos laikrakstos.⁵⁸

Arī baltiešu rīkotās demonstrācijas guva plašu atspoguļojumu presē. Piemēram, par 9. augusta demonstrāciju Melburnā ziņoja

trīs no četrām televīzijas stacijām, visi radio raidītāji un lielākie laikraksti.⁵⁹ Papildus reportāžām par baltiešu protestiem, komentētāju rakstiem un Baltijas jautājumam veltītām redaktoru slejām, baltiešu organizācijas izmantoja arī preses piedāvāto iespēju izteikt savu viedokli sludinājumu veidā. Lielākajās Austrālijas avīzēs tika ievietoti sludinājumi, kuros īsi tika raksturota Baltijas valstu vēsture, to inkorporācija PSRS, izskaidrots valdības lēmums un vērsta uzmanība uz lēmuma šaubīgajām pusēm: slepenību, nevajadzīgumu, amoralitāti.⁶⁰

Ja demonstrācijas, preses publikācijas, sanāksmes un lekcijas kalpoja tam, lai noturētu interešu degpunktā Baltijas jautājumu un neļautu tam pēc pirmo protestu viļņa noplakšanas pazust no dienas kārtības un tikt piemirstam, tad otrs protestu darbības virziens — tieši pie parlamenta un senāta vērstās prasības izmantoja publicitātes radīto sabiedrības labvēlīgo noskaņojumu, lai panāktu protestu galveno mērķi — lēmuma atsaukšanu.

Viena no iespējām oficiāli izteikt savu neapmierinātību ar valdības lēmumu bija petīciju iesniegšana senātam un parlamentam, kas arī aktīvi tika izmantota. 12. augustā opozīcijas līdera vietniekam senātā Grīnvudam iesniegšanai senāta prezidentam tika nodota protesta petīcija ar 1057 Melburnas iedzīvotāju parakstiem. Petīcija prasīja atsaukt federālās valdības lēmumu atzīt Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā. Petīcijas autori un parakstu vākšanas iniciatori bija grupa latviešu jauniešu, bet no parakstītājiem apmēram piektdaļa bija austrālieši, tāpat apmēram piektdaļa igauņi un lietuvieši, bet trīs piektdaļas — latvieši.⁶¹ Šāds sadalījums skaidrojams gan ar latviešu trimdinieku skaitlisko vairākumu salīdzinoši ar lietuviešiem un igauņiem, gan arī latviešu lielāku aktivitāti protestos.

Kopējo senātā un parlamentā iesniegto petīciju un to parakstītāju skaitu precīzi noteikt nav iespējams. Parlamentam iesniegtās

petīcijas un to parakstītāju daudzums, atšķirībā no senātam iesniegtām, Austrālijā netiek reģistrēts, kas apgrūtina precīzu skaitļu iegūšanu. Piemēram, 13. augustā senātā tika saņemtas petīcijas ar 1899 parakstiem, 15. augustā — ar 793 parakstiem, 16. augustā — ar 231 parakstiem.⁶² Detalizētāku petīciju parakstītāju uzskaiti par ierobežotu laika periodu veikusi Baltiešu padome Dienvidaustrālijā ("Baltic Council in South Australia"). 12.–16. augustā senātam iesniegtas petīcijas ar 888 parakstiem, bet 16.–23. augustā ar vēl papildu 1128 parakstiem un petīcijas parlamentam ar 2904 parakstiem, kas kopā veido 4920 parakstus laikā no 13. līdz 23. augustam.⁶³

Leiboristu valdības ministriem un opozīcijas redzamākajiem locekļiem tika sūtītas gan protesta vēstules, gan arī vēstules ar lūgumiem izskaidrot savu pozīciju Baltijas valstu inkorporācijas *de jure* lēmuma sakarā. Aktīvu atbalstu valdības lēmumam pāuda tikai daži no 26 ministriem, lielākā daļa leiboristu vai nu neatbildēja uz vēstulēm, vai arī izteica formālu atbalstu savas partijas lēmumam. Opozīcijā esošās liberāļu un lauku partijas locekļi izteica savu nosodījumu.⁶⁴ Katrs baltiešu trimdinieks tika aicināts ar vēstuļu palīdzību noskaidrot sava apgabala deputātu viedokli, kā arī sarakstē ar apgabala deputātu izteikt savu protestu un pieprasīt lēmuma atcelšanu.⁶⁵

Plaši tika izvērstā sadarbība ar opozīcijas politiķiem, kuri, gluži dabīgi, bija noskaņoti izteikties pret savu konkurentu pieņemto lēmumu. Sadarbība ar opozīciju ieguva īpašu nozīmi pēc leiboristu valdības kategoriska atteikuma pārskatīt pieņemto lēmumu. Kļuva skaidrs, ka panākt lēmuma atcelšanu iespējams vienīgi līdz ar opozīcijas nākšanu pie varas. Opozīcijas politiķi piedalījās dažādajās baltiešu protesta sanāksmēs, teica runas demonstrācijās. Lielā mērā pateicoties baltiešu spiedienam, opozīcija Austrālijas senātā panāca neuzticības izteikšanu ārlietu ministram Vilesijam.⁶⁶

Apkopojot materiālu par dažādajām īstenotajām protesta formām, kā tādas, kas piesaistījušas visvairāk protestētāju līdzdalību, jāmin plašās demonstrācijas, kuras pulcēja līdz 4000 cilvēku vienlaicīgi un Austrālijas senātam un parlamentam iesniegtās peticijas. Vislielāko masu uzmanību neapšaubāmi piesaistīja jautājuma iztirzājums presē rakstu, protesta akciju atspoguļojumu, redaktora sleju, vēstuļu un sludinājumu formā. Gan sabiedrības informēšana, gan tieša griešanās pie politiķiem sākās un arī noritēja vienlaicīgi un savstarpēji, citai citu papildinot. Visā protesta akciju gaitā, kas ilga vairāk par gadu, kā sava veida kulminācijas punkts iezīmējās Dunsdorfa grāmatas “Baltijas dilemma” atvēršana neilgi pirms paredzētajām federālajām vēlēšanām 1975. gada nogalē. Ļoti svarīga bija izvērstā sadarbība ar opozīciju, kam bija izšķiroša nozīme turpmākajā lēmuma atcelšanā.

Lai īstenotu šādu ilgstošu, plānotu un saskaņotu protesta akciju kopumu, bija nepieciešama plānošana un laba organizācija. Tāda mēroga saskaņota darbība nebūtu bijusi iespējama bez jau pastāvošajām baltiešu trimdas organizācijām. Protestu darba organizēšanā un izpildē bija iesaistītas visu līmeņu trimdas organizācijas — gan globāla latviešu organizācija PBLA, gan Austrālijas mēroga organizācija, t.i., Latviešu apvienība Austrālijā un Jaunzēlandē (LAAJ), gan “Daugavas Vanagu” globālā un lokālās organizācijas. Latviešu, lietuviešu un igauņu organizāciju sadarbība tāpat notika gan globālā mērogā — Pasaules baltiešu apvienībā, gan Austrālijas mērogā Austrālijas baltiešu padomē, gan arī lokālo organizāciju līmenī. Iesaistījās pat tādas organizācijas, kas pēc savas būtības bija paredzētas tikai mākslinieciskai pašdarbībai vai kultūras kopšanai, kā kori un deju kolektīvi, kuri piedalījās demonstrāciju organizēšanā, lāpu sagatavošanā gājieniem un tamlīdzīgos darbos.⁶⁷ Speciāli protestu īstenošanai tika dibināta arī jauna organizācija “HELLP” (*Help Estonian, Lat-*

vian and Lithuanian People), kuru nodibināja protesta sanāksmē Hobartā, 1974. gada 1. septembrī.⁶⁸

Baltiešu labo organizētību vairākkārt atzīmēja arī Vitlams un ārlietu ministrs Vilesijs. Ārlietu ministrs Vilesijs savā runā senātā uzsvēra, ka baltieši ir ļoti labi organizēti gan starptautiski, gan arī Austrālijas līmenī. Ministrs arī deva savu novērtējumu par baltiešu protestu ietekmi: “Man jājautā, vai Austrālijas valdība var atļaut kādai no savām nacionālajām grupām noteikt Austrālijas ārpolitiku? Šķiet, tieši tādu stāvokli mēs esam sasnieguši.”⁶⁹ Šāds novērtējums, protams, ir emocionāls pārspilējums, bet tas arī norāda uz neapšaubāmu baltiešu aktivitāšu nozīmīgumu.

Arī baznīca nosodīja Austrālijas valdības lēmumu un izteica savu atbalstu baltiešu cīņai par lēmuma atcelšanu. Asu nosodījumu valdības lēmumam izteica Austrālijas katoļu baznīcas galva kardināls Nokss (*Knox*), vienlaikus izsakot savu sapratni un atbalstu baltiešu izcelsmes austrāliešiem. Baltijas valstu *de jure* atzīšanas jautājums tika apspriests arī Austrālijas bīskapu sanāksmē Sidnejā, un kardināla izteiktais atbalsts atspoguļoja visas Austrālijas katoļu baznīcas uztraukumu par valdības lēmumu.⁷⁰ Atbalstu baltiešu protestam publiskā vēstulē izteica arī Austrālijas luterāņu baznīcas prezidents R. Raehs (*R. Raech*).⁷¹

No dokumentiem redzams, ka Austrālijas valdība bija rēķinājusies ar iespējamiem protestiem no baltiešu organizāciju puses, bet bija tos novērtējusi daudz par zemu. Austrālijas ārlietu departamenta sagatavotajā priekšlikumā atzīt Baltijas valstu inkorporāciju, runājot par citu rietumvalstu pozīciju šajā jautājumā, teikts: “Lielbritānijas, Kanādas un ASV pozīciju iespaido vairāki faktori, kas neattiecas uz mums. Viens no tiem ir apjomīgie iepriekš neatkarīgo Baltijas valstu banku konti ASV un, iespējams, arī citur. (...) Otrs ir ievērojami lielāka un “skaļāka” baltiešu minoritāte, īpaši ASV. Minoritāte Austrālijā sastāda ap 26000 (5000 igauņu, 7000 lietuviešu un

14000 latviešu.”⁷² Acīmredzami, ņemot par pamatu oficiālos datus par baltiešu izcelsmes imigrantu skaitu Austrālijā, ārlietu departaments novērtēja varbūtējo baltiešu ietekmi Austrālijā stipri par zemu. Iespējams, šāda viedokļa veidošanos veicināja līdz tam klusā un politiski neaktīvā baltiešu dzīve Austrālijā.

Austrālijas valdības lēmums izraisīja neizpratni un nosodījumu ļoti plašu iedzīvotāju slāņu vidū gan Austrālijā, gan ārpus tās. Tomēr galvenie protestu uzturētāji un cīņas par lēmuma atsaukšanu īstenotāji bija baltiešu, to skaitā kā vienas no aktīvākajām tieši latviešu, organizācijas. Kā ļoti aktīva lēmuma nosodītāja minama arī opozīcija, kas nekad neizmantoja iespēju kritizēt nepopulāru politisko konkurentu lēmumu. Svarīgs bija gan austrāliešu, gan citu Austrālijā dzīvojošo etnisko kopību, gan arī baznīcas atbalsts, bet protesta akciju iniciatīva, plānošana, uzturēšana un virzīšana uz mērķi bija baltiešu trimdas organizāciju nopelns, tieši pateicoties viņu iniciatīvai inkorporācijas atzīšanas lēmums netika piemirsts un bija aktuāls vesela gada garumā. Bez baltiešu trimdas organizētības un latviešu trimdas organizāciju iniciatīvas un neatslābstošas aktivitātes nebūtu bijis iespējams nonākt pie praktiskiem soļiem lēmuma atcelšanas virzienā.

Protesti ārpus Austrālijas

Baltiešu labā organizētība ne vien atsevišķu valstu, bet arī pasaules līmenī ļāva protestus izvērst arī ārpus Austrālijas. Vienlaikus ar protestiem Austrālijā līdzīgas akcijas jau dienu pēc lēmuma nākšanas atklātībā uzsāka arī PBLA Amerikas Savienotajās Valstīs un Latvijas nacionālā padome Lielbritānijā.⁷³ PBLA un Pasaules baltiešu apvienības (PBA) vadībā pret lēmumu protestēja visās valstīs, kurās bija apmetušies baltieši. Vitlamam dodoties ārzemju ceļojumos, baltiešu demonstrācijas viņu sagaidīja gan Ņujorkā, gan Kanādā, Anglijā un Bonnā.⁷⁴ Ņujorkā četras demonstrācijas noorganizēja Uldis Grava, vairākas demonstrācijas Vašingtonā koordinēja Gunārs

Meierovics, demonstrācijas latviešu aktivistu vadībā notika arī Kanādā, Ādolfs Šilde organizēja protestus Bonnā, bet A.V. Abakuks vadīja protesta demonstrāciju organizēšanu Londonā.⁷⁵

Ceturtdā un pēdējā no demonstrācijām Ņujorkā notika 5. oktobrī. Šajā laikā Ņujorkā viesojās gan Vitlams, gan arī Austrālijas ārlietu ministrs Vilesijs. Demonstrācijā pie Apvienoto Nāciju Organizācijas mītnes, kurā tobrīd atradās abi viesi no Austrālijas, sapulcējās ap 200 baltiešu ar plakātiem. Pēc divu stundu ilgušas demonstrācijas pie Apvienotajām Nācijām, demonstranti devās uz netālu esošo Austrālijas misiju un iesniedza misijas sekretāram savu protestu un iepriekš sagatavotu dokumentu krājumu par Baltijas valstu *de jure* atzīšanas lietu.

Papildus šai demonstrācijai vienlaikus tika veikti vēl vairāki pasākumi, lai pievērstu maksimālu uzmanību baltiešu protestiem. Pirms demonstrācijas U. Grava izziņoja par gaidāmajiem protestiem visām Austrālijas ziņu aģentūru un laikrakstu pārstāvniecībām Ņujorkā, kas arī vainagojās ar panākumiem, jo uz demonstrāciju ieradās arī vairāki žurnālisti, tostarp no “Sydney Morning Herald”. Pēc demonstrācijas latviešu aktivisti izplatīja iepriekš sagatavotus preses paziņojumus gan Austrālijas laikrakstiem, gan arī vietējo Amerikas avižu un televīzijas redakcijām. Tiesa gan, ne Vitlama runa Apvienotajās Nācijās, ne arī baltiešu protests pie tās nebija izpelnījušies lielu ievēribu Amerikas masu medijos. Vēl bez preses informēšanas un piesaistīšanas, vienlaikus ar demonstrāciju bija noorganizēta masveida protesta telegrammu, vēstuļu un pastkaršu piesūtīšana jau minētajai Austrālijas misijai no ASV.⁷⁶

Demonstrāciju rīkošanu ārzemēs iespēju robežās saskaņoja arī ar Austrālijā paredzētajām protesta akcijām. Piemēram, 1974. gada 9. augustā, kad plašas demonstrācijas notika vairākās Austrālijas pilsētās, protestētāji pulcējās arī pie Austrālijas vēstniecības Vašingtonā. Arī 19. septembrī, vienlaikus ar

grandiozo demonstrāciju Kanberā, tādas notika arī Amerikā — Ņujorkā, Vašingtonā un Čikāgā. Ziņas par ārzemēs notikušajām demonstrācijām nonāca Kanberā ne vien ar preses un citu mediju starpniecību, bet noteikti figurēja vēstniecības ziņojumos un sasniedza Austrālijas valdību arī pa diplomātiskajiem kanāliem.⁷⁷

Tikpat kā nekādas reakcijas uz Austrālijas notikumiem nebija Zviedrijas imigrantu vidū. Bruno Kalniņš, tobrīd Sociālistiskās internacionāles priekšsēdētājs un padomes biedrs, kā arī Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas priekšsēdētājs, nosūtīja īsu protesta telegrammu Vitlamam: “Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija protestē pret Baltijas valstu inkorporācijas Padomju Savienībā atzīšanu kā pret neiedomājamu tautu pašnoteikšanās tiesību pārkāpumu un lūdz jūs atcelt jūsu lēmumu.”⁷⁸ Uz šo telegrammu sociāldemokrātu partijas aktivists un internacionāles priekšsēdētājs atbildi no Austrālijas strādnieku partijas līdera tā arī nesaņēma. Arī atklātas masu protesta akcijas Stokholmā vai citur Zviedrijā netika rīkotas.

Austrālijas valdības lēmums aktīviem protestiem mobilizēja ne tikai Austrālijā, bet lielā mērā visā pasaulē dzīvojošos trimdiniekus. Izņemot Zviedriju, protesti tika rīkoti visās lielākajās trimdinieku mītnes zemēs. Sevišķi labvēlīgu situāciju protestiem un uzmanības pievēršanai Baltijas jautājumam deva Austrālijas premjerministra Vitlama, kuru tobrīd uzskatīja par galveno lēmuma iniciatoru un uzturētāju, ceļojums pa ASV un Eiropu, kad Vitlamu visās lielākajās pilsētās baltiešu protestētāji sagaidīja ar demonstrācijām.

Protesti Jaunzēlandē

Lēmums atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS izraisīja daudz apjomīgākus un nopietnākus protestus Austrālijā nekā Jaunzēlandē. 1974.–75. gadā protesta akciju pret Jaunzēlandes lēmumu bija salīdzinoši maz. Salīdzinot ar Austrāliju, Jaunzēlandei bija daudz mazāka nozīme starptautiskajā politikā, tur-

klāt arī pašā Jaunzēlandē baltiešu bija stipri mazāk nekā Austrālijā — pēc oficiālajiem datiem, apmēram 800 visā Jaunzēlandes teritorijā. Pārlicināt Austrālijas valdību par nepieciešamību atsaukt lēmumu bija daudz svarīgāk, nekā pārlicināt Jaunzēlandi, līdz ar to galvenie protesti tika izvērsti Austrālijā. Iespējams, daudziem likās pamatoti cerēt, ka atzīšanas atcelšanas gadījumā Jaunzēlande sekos Austrālijas piemēram, kā tā šķietami tika sekojusi pašā atzīšanas jautājumā. Tālab protesti 1974. gadā pret Jaunzēlandes lēmumu lielākoties bija papildinājums un atvasinājums protestiem Austrālijā. Piemēram, 1974. gada 17. septembrī protestu Jaunzēlandes vēstniecībā Austrālijas baltiešu padomes un LAAJ vārdā iesniedza Ritenis un Dēliņš.⁷⁹

Austrālijai atceļot Baltijas valstu atzīšanas lēmumu, Jaunzēlandē, pretēji cerētajam, šim piemēram nesevoja. Līdzīgi kā Austrālijā, arī Jaunzēlandē pie varas nāca līdz tam opozīcijā esošā liberālā Nacionālā partija. Atrodoties opozīcijā, partijas līderis R. D. Muldons (*R. D. Muldoon*) bija nosodījis *de jure* atzīšanas lēmumu: “Ar nožēlu esmu spiests Jums paziņot, ka Jaunzēlandes valdība ir pievienojusies Austrālijai un atzinusi PSRS veikto Baltijas valstu aneksiju. Šī ir skumja diena Jaunzēlandei un brīvām valstīm visā pasaulē. (..) Nacionālā partija tic, ka Jaunzēlandes interese par mazo valstu tiesībām ir stipra un tieša. (..) Mēs nebijām gatavi pieņemt vai atzīt baltiešu aneksiju Padomju Savienības sastāvā.”⁸⁰ Bet, nonākot pie varas, 1976. gada martā jaunā liberāļu valdība ar Muldonu priekšgalā no jauna izskatīja Baltijas valstu atzīšanas jautājumu, bet nonāca pie lēmuma nemainīt kopš 1974. gada pastāvošo politiku.⁸¹ Pēc valdības lēmuma turpināt *de jure* atzīšanu, baltiešu protesti Jaunzēlandē aktivizējās, lai arī ne tuvu nesasniedzot Austrālijā izvērsto protestu apmērus.

1976. gadā Auklandes, Vellingtonas un Kristčērčas (*Christchurch*) latviešu apvienības iesniedza Jaunzēlandes parlamentam

petīciju, kura labi ilustrē Jaunzēlandes valdībai iesniegto protestu likteni un toniecīgos rezultātus. Jaunzēlandes arhīvā saglabājušies dokumenti ļauj izsekot šīs petīcijas ceļam dažādās valdības institūcijās. Petīciju parlamentam iesniedza trīs minēto latviešu apvienību prezidenti R. Splīte, A. Skuja un V. Bērziņš, kopā petīciju bija parakstījuši, ieskaitot jau minētos, 842 personas. Petīcija saturēja divas prasības. Pirmkārt, atsaukt Padomju Savienības jurisdikcijas pār Baltijas valstīm *de jure* atzīšanu, kas sevī ietver pastāvošās nelegālās situācijas atzīšanu, un atgriezties pie *de facto* atzīšanas. Otrkārt, atcelt šo aktu, kas piespiež Jaunzēlandes iedzīvotājus pieņemt svešas valsts pilsonību.⁸² Attiecīgā formā iesniegta Jaunzēlandes valdībai, šī petīcija nonāca parlamenta Petīciju komisijā, kura savukārt griezās Jaunzēlandes ārlietu departamentā ar lūgumu komentēt petīcijā izteiktās prasības.⁸³

Ministrijas sagatavotais ziņojums trīs mašīnraksta lappušu apjomā satur vispirms nelielu ieskatu Baltijas valstu politiskajā vēsturē, kā arī īsumā izskaidro jau šeit aplūkotos *de jure* atzīšanas lēmuma apstākļus. Attiecībā uz petīcijas otro punktu par pilsonības jautājumu, ministrija kategoriski noraida petīcijā izteikto viedokli, ka *de jure* atzīšana "uzspiestu igauņi, latviešu un lietuviešu izcelsmes Jaunzēlandes pilsoņiem un to pēcnācējiem agresorvalsts PSRS pilsonību".⁸⁴ Ministrija uzsvēra, ka *de jure* atzīšana nemaina baltiešu izcelsmes Jaunzēlandes pilsoņu un nepilsoņu statusu. Ministrijas ziņojums noslēdzas ar rekomendāciju neveikt tālākas darbības petīcijas sakarā.

Interesantu informāciju par Jaunzēlandes valdības viedokli satur ziņojuma paragrāfs "atzīšanas atcelšana", kurā īsi aplūkota M. Frazera (*M. Fraser*) valdības veiktā atzīšanas atcelšana un izvirzīti pretnostatījumi Austrālijas un Jaunzēlandes situācijai šajā jautājumā. "Austrālijā ir liela (60000) baltiešu kopiena, kuru turklāt atbalsta citas imigrantu grupas no Centrālās un Dienvidu

Eiropas. Atsaukšanas lēmums tika pieņemts, izpildot skaidru priekšvēlēšanu solījumu, ko bija devusi liberālās un lauku partijas koalīcija. Jaunzēlandē baltiešu kopiena ir neliela un Baltijas valstu jautājums nav ticis minēts vēlēšanu programmā. Tā kā Jaunzēlandē jautājums nav izraisījis ne stipru iekšpolitisku spiedienu, ne plašas diskusijas, Padomju Savienība varētu interpretēt Jaunzēlandes lēmumu atsaukt atzīšanu kā apzinātu un nepelnītu publisku apvainojumu laikā, kad mēs cenšamies stabilizēt mūsu attiecības un atīstīt tirdzniecību ar Padomju Savienību. Vēl vairāk, atzīšanas atsaukšana ir neskaidra no starptautisko tiesību viedokļa. Austrālijas darbībai nav tiešu precedentu, un tās izraisītās juridiskās sekas ir neskaidras."⁸⁵

Balstoties uz šeit izskatīto Ārlietu departamenta ziņojumu, Jaunzēlandes ārlietu ministrs savā memorandā petīcijas sakarā atkārtoja jau citētās atšķirības Austrālijas un Jaunzēlandes gadījumā un attiecīgi rekomendēja neveikt tālākas darbības saistībā ar petīcijas izskatīšanu. Ministrs arī norāda, ka nav nepieciešamības informēt petīcijas iesniedzējus par valdības viedokli, jo šādu informāciju R. Splīte un citi petīcijas parakstītāji pēdējo mēnešu laikā pilnā apmērā jau saņēmuši tiem adresētajās ārlietu ministra vēstulēs.⁸⁶ Savukārt attiecībā uz petīcijas otro punktu, kurš skāra izmaiņas baltiešu pilsonības jautājumā, ārlietu ministrs savā ziņojumā Likumdošanas un parlamentāro jautājumu komisijai atklāti nosauc par pārpratumu un pilnīgi nepareizu un nepamatotu priekšstatu.⁸⁷ Likumdošanas un parlamentāro jautājumu komisija pieņēma galīgo lēmumu petīcijas sakarā komisijas sanāksmē 1976. gada 2. decembrī: pieņemt zināšanai petīcijas punktus, pieņemt zināšanai, ka petīciju komisija rekomendējusi petīciju valdības izskatīšanai, pieņemt zināšanai ārlietu ministra ziņojumu un izlemt neturpināt darbības petīcijas sakarā.⁸⁸ Līdz ar šo lēmumu petīcija bija pienācīgā kārtā izskatīta un noraidīta. Iesniegumi un protesti Baltijas valstu

atzišanas jautājumā Jaunzēlandes valdībai ienāca no visdažādākajiem sūtītājiem, tikai neliela daļa no kuriem bija Jaunzēlandes izcelsmes. 1976. gada septembra otrajā pusē vēstules Jaunzēlandes parlamenta locekļiem izsūtīja divas Jaunzēlandes baltiešu organizācijas — Studentu biedrības *Fraternitas Livonica* Jaunzēlandes nodaļa un Auklandes latviešu sieviešu komiteja. Abas vēstules satur lūgumu parlamenta locekļiem pacelt valdībā pārskatīšanai jautājumu par Baltijas valstu inkorporācijas atzišanu.⁸⁹ Līdzīgi kā citos gadījumos, kad vēstulēs vai lūgumos figurēja Baltijas valstu atzišanas jautājums, atbildes toni noteica ārlietu departaments. Visiem valdības locekļiem 1976. gada 28. oktobrī tika izsūtīta īsa ziņa: "Premjerministrs, ārlietu ministrs un citi valdības locekļi nesena pagātnē ir saņēmuši cirkulārvēstules no trim baltiešu organizācijām (Auklandes latviešu biedrība, Auklandes latviešu sieviešu komiteja un *Fraternitas Livonica* studentu korporācija), kuras aicina valdību atsaukt padomju jurisdikcijas Baltijas valstīs atzišanu. [Ārlietu] ministra atbilde uz šīm vēstulēm tiek pievienota valdības locekļu zināšanai. Valdības locekļi, kuri saņem vēstules no šīm organizācijām, ir aicināti izmantot ministra vēstuli, veidojot atbildes saviem korespondentiem."⁹⁰ Viegli iedomāties, ka šādu norādījumu rezultātā trijās nosauktajās latviešu organizācijās saņemtās atbildes vēstules bija visai vienviedīgas un neiepriecinošas. Ārlietu departamenta skaidri negatīvā nostāja attiecībā uz Baltijas valstu atzišanas jautājuma pārskatīšanu ar šo apkārtrakstu bija darīta zināma visiem valdības locekļiem, liekot tiem saprast, ka jautājuma pārskatīšana tuvākajā laikā nav domājama.

Lai arī izredzes mainīt valdības oficiālo pozīciju, pie kuras ārlietu departaments stingri turējās, bija ļoti niecīgas, atsevišķi Jaunzēlandes parlamenta dalībnieki simpatizēja baltiešu centieniem atcelt *de jure* atzišanu. Viens no Jaunzēlandes parlamentāriešiem A. G. Malkolms (*A. G. Malcolm*) pat piedā-

vāja praktisku shēmu, kā Jaunzēlande varētu īstenot atzišanas atsaukšanu. Savā vēstulē premjerministram Muldonam A.G. Malkolms uzsver, ka lēmuma atsaukšana nebūt nav sarežģīts solis un ka patiesībā nekāda atsaukšana nav nepieciešama. *De jure* atzišana tika īstenota, Jaunzēlandes valdībai publicējot publisku paziņojumu 1974. gada 22. augustā. Taču šajā publiskajā paziņojumā termins "*de jure* atzišana" nekur neparādās. Līdz ar to paziņojums nozīmēja *de jure* atzišanu praktiski, bet ne burtiski pēc šī paziņojuma teksta. Turklāt Jaunzēlandes valdība vienmēr turpinājusi uzsvērt, ka tā neatzīst par pieņemamām metodes, ar kādām notika Baltijas valstu inkorporācija. Ņemot vērā abus šos apstākļus, Malkolms uzskata, ka nepieciešams tikai precizēt valdības pozīciju — proti, paziņot, ka 1974. gada 22. augusta paziņojums bija vien pastāvošās *de facto* atzišanas apstiprinājums, nevis atzišanas izmaiņšana uz *de jure*. Citiem vārdiem runājot, nepieciešams tikai pareizi interpretēt 22. augusta paziņojumā izteikto valdības viedokli kā *de facto* atzišanas apstiprinājumu un problēma ir atrisināta bez nepieciešamības veikt dramatisku politikas maiņu attiecībā pret Padomju Savienību.⁹¹ Šāds piedāvājums, kā panākt atgriešanos pie neatzišanas politikas, ir interesants un patiesībā arī daļēji pamatots. Minētais oficiālais paziņojums tiešām nemin *de jure* un to iespējams interpretēt arī kā *de facto* atzišanas vēlreizēju apstiprinājumu. Līdz ar to teorētiski Malkolma piedāvātais ceļš bija realizējams, bet praktiski tas 1978. gadā bija nokavēts un vairs nebija iespējams. Lai arī pašu paziņojuma tekstu būtu iespējams interpretēt dažādi, kopš tā izplatīšanas 1974. gadā Jaunzēlandes valdība pati bija daudzkārt apstiprinājusi savu interpretāciju par šo paziņojumu kā *de jure* atzišanas aktu.⁹² Mainīt interpretāciju Malkolma piedāvātajā veidā būtu bijis iespējams neilgi pēc paziņojuma veikšanas, bet ne pēc vairākiem gadiem, kuru gaitā Jaunzēlandes valdība oficiālās vēstulēs un paziņojumos

bija daudzkārt apstiprinājusi, ka tā atzīst Baltijas valstu inkorporāciju *de jure* un atklāti atteikusies atcelt šo lēmumu.

Arī atsevišķi Austrālijas parlamenta locekļi turpināja izrādīt interesi un atbalstīt mēģinājumus panākt lēmuma atsaukšanu Jaunzēlandē. Austrālijas parlamentārietis V. C. Ventvorss (*W. C. Wentworth*) 1976. gada aprīlī rakstīja vēstuli Jaunzēlandes premjeram R. D. Muldonam, kurā atgādināja par abu valstu pieņemto atzīšanas lēmumu un Frasera valdības steidzīgo rīcību, lēmumu atsaucot. Viņš raksta: "Kā es saprotu, iepriekšējā Jaunzēlandes valdība sekoja Austrālijas valdības piemēram un atzina krievu aneksiju *de jure*, un es ceru, ka nepaies ilgs laiks, pirms Jūsu valdība izlabos šo kļūdu un pieņems to pašu pozīciju, kādu esam izvēlējušies mēs Austrālijā."⁹³ Bez šajā paragrāfā izteiktā pamudinājuma sekot Austrālijas piemēram un atcelt atzīšanas lēmumu, visai interesants ir Ventvorsa uzskats, ka Jaunzēlande lēmumu pieņēmusi, sekojot Austrālijas piemēram. Tas pierāda, ka pat šajos notikumos iesaistītajiem parlamenta locekļiem nebija zināms, ka iniciatīva patiesībā nākusi no Jaunzēlandes un tieši Austrālija savā ziņā sekojusi Jaunzēlandes piemēram.

Protestus un lūgumus lēmumu atcelt, protams, uz Jaunzēlandi sūtīja arī Austrālijas latviešu un baltiešu organizācijas. Rūpīgi sagatavotu vēstuli 1976. gada maijā Muldonam iesniedza LAAJ prezidents E. Voitkuns, lūdzot „morālu atbalstu cilvēkiem Baltijas valstīs”⁹⁴. Vēstulei pievienota brošūra “Piezīmes un dokumenti”. Brošūrā ievietotas ziņas par Baltijas valstīm, ieteikumi, kā atsaukt *de jure* atzīšanu, citu Rietumu bloka valstu pozīcijas raksturojums, kā arī virkne dokumentu: Hitlera–Stalīna pakts, izvilkumi no Austrālijas senātna ziņotāja *Hansard*, ASV prezidenta Forda vēstule un citi.⁹⁵ Pēc Austrālijā aizvadītajām politiskajām cīņām LAAJ bija neapšaubāmi liela pieredze līdzīgu vēstulju gatavošanā un plašs jau izstrādātu argumentu klāsts, par ko liecina šī ļoti rūpīgi pārdomātā un formu-

lētā vēstule, kā arī apjomīgais tai pievienotais dokumentu klāsts.

Kopumā Jaunzēlandē protesti ne tuvu neizvērtās tādos apmēros kā Austrālijā. Tāpat, atšķirībā no Austrālijas, kur austrālieši bija paši aktīvākie, jaunzēlandieši bija daudz kūrāki un protestus iesūtīja lielākoties baltieši un to atbalstītāji no citām valstīm. Šo apstākli apstiprina arī Jaunzēlandes Ārlietu ministrija savā 1976. gada ziņojumā: “Interese par Baltijas valstīm uz vietas nav liela. Līdz šim vairākums protesta ziņu nākušas no baltiešu trimdinieku grupām Austrālijā, Kanādā un ASV.”⁹⁶ Nelielā pašu Jaunzēlandes baltiešu aktivitāte skaidrojama gan ar mazo baltiešu skaitu un ģeogāfisko izkļiedētību Jaunzēlandē, gan ar citiem apstākļiem. Vairāki jaunzēlandieši atceras, ka nav piedalījušies protestos un nav parakstījuši protesta iesniegumus, baidoties, ka represijas varētu vērsties pret viņu tuviniekiem Latvijā.⁹⁷ Šodien grūti vairs pateikt, no kurienes nākušas šādas bailes Jaunzēlandes latviešu vidū, vai tām bija reāls pamats, bet arī tās bija viens no faktoriem, kas noteica zemo jaunzēlandiešu aktivitāti.

Jaunzēlandes valdības nostāja

Neskatoties uz protestiem un petīcijām, Jaunzēlandes valdība saglabāja savu nostāju un pragmatisko pieeju Baltijas valstu jautājumam. Jaunzēlandei atcelt *de jure* atzīšanas lēmumu būtu ne vien nepatīkami un ar nesaprotamām juridiskām sekām, bet arī praktiski neizdevīgi. Jaunzēlandē 70. gadu otrajā pusē veidoja aktīvas tirdzniecības attiecības ar PSRS, kurām lēmuma atsaukšana varēja tikai kaitēt.⁹⁸ LAAJ delegācija, tiekoties ar Jaunzēlandes ārlietu ministru 1976. gada maijā, gan norādīja, ka Baltijas valstu inkorporācijas neatzīšana nav kavējusi Padomju Savienību veidot tirdzniecības sakarus ar praktiski visām Rietumu valstīm.⁹⁹ Tomēr Jaunzēlandē ļoti uzmanīgi attiecās pret tirdzniecisko sakaru veidošanos ar PSRS un nevēlējās riskēt ar traucējumiem šajos sakaros.

LETONIKAS AVOTI

Vēl viens iemesls saglabāt reiz pieņemto *de jure* atzīšanu bija tās pavērtās iespējas Jaunzēlandes oficiālajām delegācijām apmeklēt Baltijas valstis. Īpaši svarīgs šis jautājums Jaunzēlandes valdībai bija kļuvis saistībā ar 1980. gada Olimpiskajām spēlēm Maskavā. Olimpiskās spēles un, konkrētāk, to ietvaros plānotās jahtu burāšanas sacensības Tallinā atkal un atkal parādās Jaunzēlandes valdības iekšējā sarakstē par Baltijas jautājumu. Padomju jahtu sporta federācija neielūdza Jaunzēlandes komandu piedalīties ikgadējā regatē Tallinā 1978. gada augustā. Premjerministrs šajā sakarā debatēs 6. jūlijā vērsa uzmanību uz faktu, ka Jaunzēlande nesaņēma ielūgumu uz regāti, neskatoties uz to, ka tā atzīst Baltijas valstu inkorporāciju, kamēr vairākas citas valstis, kas šo inkorporāciju neatzīst, ielūgumus ir saņēmušas. Pēc Ārlietu ministrijas uzskatiem, savukārt, tieši šis atzīšanas fakts ir ļoti spēcīgs arguments sarunās ar Padomju Savienību, lai panāktu ielūguma izsniegšanu arī Jaunzēlandes burātājiem un nebūtu vērts labprātīgi iznīcināt labu argumentu. Jaunzēlandes jahtu sporta federācija īpaši interesējās par iespējām piedalīties Tallinas ikgadējā regatē 1979. gadā, lai iegūtu ļoti svarīgu pieredzi 1980. gada olimpisko spēļu regatei, kas arī norisināsies Tallinā. 1978. gada otrā pusē Jaunzēlandes Ārlietu ministrija risināja šo jautājumu oficiālās sarunās ar Padomju Savienību, lai nodrošinātu ielūgumus uz nākamā gada regāti. Baltijas valstu atzīšanas jautājums bija viens no iespējamiem argumentiem par labu sadarbībai. Savukārt lēmuma pēkšņa atcelšana saprotamā kārtā ietekmētu sarunas ļoti negatīvi.¹⁰⁰ Pie tam, atzīšanas lēmuma atcelšanas gadījumā Jaunzēlandes sūtniecības Maskavā darbinieki nevarēs apmeklēt Tallinu ne kvalifikācijas sacensību, ne arī olimpiskās regates laikā, kad šāds apmeklējums varētu būt vajadzīgs.¹⁰¹ Nevar, protams, uzskatīt, ka Jaunzēlandes valdība savā ārpolitikā vadījās no būtībā otršķirīgiem apsvērumiem, kā, piemēram, sūtniecības darbinieku iespējas

apmeklēt olimpisko jahtu regāti Tallinā, bet jahtu regates jautājums bija viena no tām nišansēm attiecībā ar Padomju Savienību, kurā Jaunzēlandei atzīt Baltijas valstis bija izdevīgi un kuram lēmuma atcelšana vai pārskatīšana varēja tikai kaitēt.

Viens no argumentiem, kam bija daudz nopietnāks raksturs un ko Jaunzēlandes valdība atklāti izmantoja savas nostājas pamatošanai, bija 1975. gada Helsinku drošības un sadarbības konference, kurā „Eiropas valstis praktiski atzina pastāvošo robežu likumību, lai arī Savienotās Valstis atturējušās piemērot šo pozīciju attiecībā uz Baltijas valstīm”.¹⁰² Jaunzēlande uzskatīja, ka ar šādu lēmumu Eiropas valstis “pacēlušas *de facto* atzīšanu pakāpi augstāk, atzīstot, ka pastāvošās robežas Eiropā nevar tikt mainītas spēka ceļā”.¹⁰³

Neviens no iesniegtajiem protestiem nepiedāvāja pietiekami svarīgus argumentus, lai Jaunzēlandes valdība mainītu savu pozīciju. Protesti deva galvenokārt morālas dabas pamatojumu, kādēļ būtu lēmums jāatsauc, kamēr Jaunzēlandes valdība pieturējās pie tiem pašiem secinājumiem, kuri tika izdarīti 1974. gadā, nolemjot atzīt Baltijas valstu inkorporāciju *de jure*. Papildus uzskatam, ka nepieciešams atzīt realitātes, kuras pastāvējušas jau vairāk kā 30 gadus un kurās tuvākajā laikā nav cerību uz izmaiņām, Jaunzēlande uzskatīja, ka lēmuma atsaukšana nekādā veidā nevarētu palīdzēt baltiešiem Baltijā vai citur pasaulē: “Atbalsts baltiešu veltajām cerībām, ka viņu dzimtene kādu dienu varētu kļūt neatkarīga no Padomju Savienības, nekādi viņiem nepalīdzēs. Patiesībā baltiešu kopiena Jaunzēlandē un citur pasaulē kopumā saprot, ka atzīšanas jautājums nemaina realitāti Baltijas valstīs un nekas, izņemot militāru spēku, nevar piespiest Padomju Savienību piešķirt viņu dzimtenēm neatkarību. Tā vietā, viņu galvenais arguments ir tāds, ka princips un starptautiskā morāle prasa, lai Jaunzēlande dotu morālu atbalstu viņu cerībām un tieksmei pēc neatkarības. Šim argumentam, tomēr, iespējams piešķirt

tikai nosacītu nozīmīgumu. Veids, kādā tikušas izveidotas daudzas mūsdienu valstis un nokļuvušas pie varas daudzas valdības, diez vai izturētu morālu pārbaudi.”¹⁰⁴

Neskatoties uz Jaunzēlandes valdības noraidošo nostāju, baltieši arī vēl vēlāk centās izmantot izdevīgus brīžus, lai panāktu lēmuma atcelšanu vai vismaz revīziju. Piemēram, 1984. gadā, tuvojoties vēlēšanām Jaunzēlandē, LAAJ vicepriekšsēdētājs Guntars Elepans vērsās pie Jaunzēlandes leiboristu partijas ar priekšlikumu iekļaut partijas priekšvēlēšanu manifestā punktu, kas izsaka leiboristu partijas gatavību atsaukt Baltijas valstu inkorporācijas *de jure* atzīšanu. Savā vēstulē G. Elepans atkal kā vienu no galvenajiem argumentiem norādīja, ka Baltijas valstu jautājumam ir milzīga morāla nozīme, neskatoties uz to, ka praktiskas nozīmes Jaunzēlandes politikā tam nav.¹⁰⁵ Atbildes vēstule bija pieklājīga, bet strikta un nepārprotami izteica Jaunzēlandes valdības vēlmi neaiztikt šo kutelīgo jautājumu, kurš bija pieņemts nu jau desmit gadus senā pagātnē.

Inkorporācijas atzīšanas atcelšana Austrālijā

Plašie masu protesti, kuri tika izvērsti Austrālijā un citur pasaulē, bija nepieciešami, lai uzturētu problēmas aktualitāti un parādītu masu nosodījumu Vitlama valdības lēmumam. Tomēr lai lēmumu atceltu vai izmainītu, masu protesti bija nepietiekami. Daudz svarīgāki bija baltiešu, īpaši latviešu uzturētie sakari ar opozīcijas politiķiem, kurus pārliecināt atsaukt lēmumu bija vienīgā praktiskā iespēja panākt vēlamo. Šajā sakarā kā viens no aktīvākajiem, kuram visvairāk jāpateicas par panākumiem lēmuma atcelšanā, minams “Austrālijas Latvieša” galvenais redaktors Emīls Dēliņš. Dēliņš un Jānis Ritenis bija tie latvieši, kuri galvenokārt uzturēja sakarus ar parlamentāriešiem, satikās ar Austrālijas politiķiem un personīgās sarunās noskaņoja tos par labu baltiešu pozīcijai. Īpaši tuvus kontaktus Dēliņam bija izdevies izveidot ar

opozīcijas līderi Bilu Snedenu un vairākiem viņa padomniekiem,¹⁰⁶ kas bija nepārvērtējami svarīgi pozitīva rezultāta sasniegšanai un ļoti palīdzēja noskaņot opozīciju par labu baltiešiem.

Pirmie solījumi izmainīt *de jure* atzīšanas lēmumu no opozīcijas puses izskanēja jau 1974. gadā. 8. septembrī Melburnā, uzstājoties Baltiešu padomes sanāksmē, opozīcijas līderis Snedens lēmumu asi nosodīja un, opozīcijai atgriežoties pie varas, solīja lēmumu pārskatīt. Snedena pozīcija Baltijas jautājumā bija, no vienas puses, asi nosodoša, bet tajā pašā laikā ļoti piesardzīga attiecībā uz jebkādiem solījumiem lēmumu pārskatīt vai atcelt. Nogaidošu attieksmi izraisīja opozīcijas nevēlēšanās dot priekšlaicīgus solījumus, kas varētu pagriezties pret viņiem pašiem gadījumā, ja Vitlama īstenotā Baltijas valstu inkorporācijas atzīšana izrādītos priekštece vispārējai atzīšanai no Rietumvalstu puses. Tomēr jau visai ātri kļuva skaidrs, ka Vitlama lēmuma iekšpolitiskā nozīme un protestu iespējamība sākotnēji tikusi novērtēta daudz par zemu. Baltiešiem ar saviem protestiem izdevās noskaņot plašas masas gan Austrālijā, gan ārpus tās pret *de jure* atzīšanas lēmumu.¹⁰⁷ Radusies situācija bija opozīcijai politiski ļoti izdevīga, un opozīcija nekavējās to izmantot, sākotnēji gan saglabājot atturīgumu savos solījumos.

Tikai kad kļuva skaidrs, ka citas valstis negrasās sekot Austrālijas piemēram un atzīt Baltijas valstu inkorporāciju *de jure*, opozīcijas solījumi kļuva konkrētāki. 1974. gada 6. oktobrī Melburnā savā uzrunā protesta sanāksmē Snedens paziņoja, ka nākamā liberāļu valdība atcels *de jure* atzīšanas lēmumu, tiesa gan, ar atrunu, ka vispirms nepieciešams pārliecināties, ka lēmuma atcelšana nenodarīs ļaunu atsevišķiem indivīdiem.¹⁰⁸ Šo pašu solījumu 1975. gada 3. aprīlī atkārtoja arī jaunais opozīcijas līderis M. Frasers.¹⁰⁹

Solījumi bija kļuvuši konkrētāki, bet konkrēta shēma, kā lēmuma atsauksana praktiski būtu izdarāma, nebija skaidra. Izskanēja

pat viedokļi, ka *de jure* atzīšanas lēmums nav atsaucams. Pavisam vienkāršu shēmu savukārt piedāvāja Dunsdorfs grāmatā "Baltijas dilemma", proti, tā kā Austrālijas valdība savu lēmumu netika oficiāli paziņojusi PSRS, tad arī tā atsaukšanai šāds paziņojums nav nepieciešams. Lai lēmumu atsauktu, pietiek dot norādījumu Austrālijas sūtnim Maskavā atturēties no oficiālām vizītēm uz Baltijas valstīm un atjaunot amatā Latvijas goda konsulu Austrālijā.¹¹⁰ Interesanti, ka tieši Dunsdorfa grāmatas prezentācijā 1975. gada 20. augustā opozīcijas līderis Frasers pirmo reizi deva publisku solījumu bez ierunām atsaukt Baltijas inkorporācijas atzīšanas lēmumu. Šo pašu solījumu dažas dienas vēlāk atkātoja arī opozīcijas ārlietu ministrs A. Pīkoks. Baltiešu protesti beidzot bija vainagojušies ar konkrētu solījumu, turklāt opozīcija pieņēma arī latviešu trimdas ieteikto veidu, kā atsaukšana praktiski ir izdarāma.¹¹¹

Baltiešu organizācijas no savas puses turpināja izrādīt interesi par Baltijas valstu atzīšanas jautājumu un šādi uzturēja opozīcijas ieinteresētību lēmumu revidēt. Tā, piemēram, drīz pēc Frasera izteiktā solījuma "Daugavas Vanagu" Austrālijas valde 1975.g. 25. augusta vēstulē visām nodaļu valdēm Austrālijā aicina tās: "Darīt visu iespējamo, lai katrs mūsu ciņas atbalstītājs uzrakstītu attiecīgu vēstuli vai nosūtītu telegrammu Fraseram. Galvenā doma ir ar vēstulēm un telegrammām atbalstīt šo Frasera domu un izteikt atzinību un gandarījumu par atbalstu mūsu ciņai."¹¹² Vēstulei pievienoti Fraseram nosūtāmo vēstuļu paraugi. Līdzīgas vēstules opozīcijas līderim nosūtīja gan privātpersonas, gan arī dažādās baltiešu organizācijas un to nodaļas.

Pilnīgai uzvarai papildus opozīcijas solījumiem vēl pietrūka tikai reālas varas šos solījumus īstenot. Virknes iekšpolitisku krīžu rezultātā 1975. gada 11. novembrī Austrālijas ģenerālgubernators atlaida Vitlama valdību un nozīmēja jaunas parlamenta vēlēšanas uz 13. decembri. Opozīcijas partijas savā

vēlēšanu programmā iekļāva arī solījumu atsaukt Baltijas valstu inkorporācijas atzīšanas lēmumu. 13. decembra vēlēšanās liberāļu un nacionālās lauku partijas koalīcija ieguva vēl nebijušu vairākumu abās parlamenta palātās, un Frasers kļuva par ministru prezidentu.¹¹³

Savu priekšvēlēšanu solījumu atsaukt atzīšanas lēmumu liberāļu partija izpildīja jau valdības pirmajās dienās. 17. decembrī Austrālijas vēstniekam Maskavā tika nosūtīta telegramma, kas aizliedza oficiālus Baltijas valstu apmeklējumus un sīki aprakstīja, kā paredzēts veikt Baltijas valstu inkorporācijas atzinuma atsaukšanu. Pēc divām dienām, 19. decembrī, Latvijas konsulam Melburnā R. G. Mekkomass tika atjaunotas viņa konsula tiesības, par ko konsuls arī tika attiecīgi informēts. Ārlietu ministrs Pīkoks paziņoja, ka ar šiem diviem soļiem *de jure* atzīšana uzskatāma par atsauktu un Austrālija turpina atzīt Baltijas valstis tikai *de facto*.¹¹⁴

Zīmīgi, ka Baltijas valstu *de jure* atzīšanas atcelšana bija viens no pašiem pirmajiem jaunās valdības lēmumiem. Jaunā liberāļu-laiku partijas valdība uzskatīja šo lēmumu par simbolisku, sava veida demonstratīvu paraugu un simbolu visai turpmākajai valdības paredzamajai politikai,¹¹⁵ proti, lēmuma tūlītēja atcelšana ne vien izpildīja partijas priekšvēlēšanu solījumu, bet savā ziņā simbolizēja visu partijas politiku, parādīja, ka jaunā valdība nekavēsies labot iepriekšējās valdības pieļautās kļūdas.

Arī pēc lēmuma oficiālas atsaukšanas baltiešu padome turpināja uzturēt kontaktus ar baltiešiem labvēlīgajiem strādnieku partijas parlamentāriešiem, norādot uz vajadzību arī strādnieku partijai atsaukt savu lēmumu. Vitlamam esot partijas līderim, tas nebija iespējams. Taču jau visai drīz pēc Vitlama atteikšanās no partijas vadītāja amata un aiziešanas no parlamenta jautājumu izskatīja partijas ārlietu komisija. Komisiju vadīja baltiešiem labvēlīgais senators Džons Vildons. 1978. gada 24. maijā pēc ārlietu komisijas

ieteikuma strādnieku partija nolēma turpmāk neatzīt Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā *de jure*.¹¹⁶ Līdz ar to bija izpildīts pēdējais punkts cīņā par lēmuma atsaukšanu Austrālijā un panākta pilnīga uzvara.

Izcīnītā uzvara bija ne vien milzīgs morāls gandarījums visai baltiešu trimdai, bet arī no vairākiem aspektiem unikāls gadījums. Pirmkārt, salīdzinoši nelielas imigrantu grupas spēja ietekmēt tādas lielas valsts kā Austrālija ārpolitiku pats par sevi ir ievērojams cienīgs fakts, kam diez vai atradīsies daudz līdzinieku. Bet vēl unikālāks ir tas, ko šī imigrantu grupa panāca, *de jure* atzīšanas atsaukšana, kuru nav izraisījušas pastāvošā *status quo* izmaiņas, ir unikāls gadījums starptautisko tiesību praksē un tam nav tiešu līdzinieku.

Reakcija Padomju Savienībā

Notikumi saistībā ar Baltijas valstu inkorporācijas atzīšanu izpelnījās visai maz uzmanības no Padomju Savienības puses. Austrālijas vēstniecības Maskavā atskaitē ārlietu departamentam par sūtņa Plimsola vizīti Maskavā minēts, ka "Padomju amatpersonas, ieskaitot Ārlietu ministriju, ātri saprata vizītes nozīmīgumu, lai arī mēs nebijām vērsuši uz to viņu uzmanību".¹¹⁷ Tomēr vizīte nekādi netika atspoguļota padomju galvenajos medijos.

Zināma reakcija no Padomju Savienības puses, kaut arī neoficiāla, sekoja 5. augustā, kad ziņa par Austrālijas politikas maiņu bija jau izskanējusi pa visu pasauli. PSRS sūtniecības Austrālijā pirmais sekretārs N. Poseļjagins telefoniski sazinājās ar Austrālijas ārlietu departamenta Austrumeiropas nodaļas vadītāju Pītersu (*P. F. Peters*), lai uzdotu jautājumus par presē izskanējušo ziņu. Poseļjagins uzsvēra, ka griežas pie nodaļas vadītāja pēc savas personiskās iniciatīvas, un vēlējās zināt, vai šāda Austrālijas politikas maiņa ir notikusi un vai Latvijas goda konsula vārds tiks svītrots no konsulu saraksta. Saņemot pozitīvas atbildes uz abiem jautājumiem, Poseļjagins "teica, ka presē izskanējusi ziņa par

iespējamu Padomju valdības spiedienu uz Austrālijas valdību, lai panāktu politikas maiņu. Viņš vēlējās uzsvērt, ka šāds spiediens nav ticis izdarīts. Padomju valdība uzskata, ka problēma tikusi atrisināta jau pirms daudziem gadiem. Viņš norādīja, ka Austrālijas parlamenta locekļi un Austrālijas sūtniecības Maskavā darbinieki jau daudzus gadus reizi pa reizei apciemo Baltijas valstis. Tuvākas detaļas viņš nesniedza."¹¹⁸

Arī Austrālijai atsaucot lēmumu, Padomju Savienības reakcija bija mērena. Austrālija atsauc savu lēmumu, cik vien uzmanīgi un neuzkrītoši tas bija iespējams. Turklāt, tā kā PSRS nesaņēma no Austrālijas oficiālu paziņojumu par atzīšanas atsaukšanu, tā arī nebija spiesta oficiāli reaģēt uz notikušajām izmaiņām.¹¹⁹

Padomju Latvijas laikrakstos par Austrālijas beidzot atzīto Baltijas valstu inkorporāciju ziņas neparādījās. Laikrakstā "Cīņa" atrodama vien pavisam neliela ar šiem notikumiem saistīta informācija. 1974. gada 3. septembrī *Latinform* vēsta, ka Rīgu oficiālā vizītē apmeklējis Jaunzēlandes ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Padomju Savienībā Braiens Sidnejs Lendrams. Vēstnieks ieradās vizītē pie LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja P. Strautmaņa un Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāja G. Ziemeļa, kā arī "iepazinās ar Padomju Latvijas galvaspilsētas ievērojamākajām vietām, tās arhitektūras un vēstures pieminekļiem, ar republikas darbaļaužu sasniegumiem ekonomikas un kultūras celtniecībā".¹²⁰

Šādu reakciju vai, pareizāk sakot, reakcijas trūkumu no Padomju Savienības puses vislabāk izskaidro jau citētā vēstniecības pirmā sekretāra Poseļjagina atziņa — Padomju valdība uzskatīja, ka Baltijas valstu problēma atrisināta jau pirms daudziem gadiem un vairs nepastāv. Tajā pat laikā PSRS, kā to rāda Eiropas Drošības un sadarbības konferences norise, bija visai ieinteresēta panākt, lai Eiropā pastāvošās robežas tiktu atzītas par neaizskaramām. Baltijas valstu vietējo mediju

the Honourable the Speaker and Members of the
House of Representatives of New Zealand in
Parliament assembled

The Petition of Auckland, Wellington and Christchurch
Latvian Societies

and, of residents of the country of
NEW ZEALAND of Baltic origin and their supporters
LY SHOWETH—

1. That whereas New Zealand parliamentary democracy was developed on the Rights of Magna Carta to preserve for all times to the New Zealand people their cherished right to live as free men and women, enjoying complete liberty of worship, assembly, speech, movement, the communication of knowledge and information,
2. And whereas New Zealand has adhered to the United Nations Universal Declaration of Human Rights and to the International Convention on Civil and Political Rights,
3. And whereas the present New Zealand Government by its act of de jure recognition of the Soviet Union's aggressive, imperialistic and colonial occupation of the independent States of Estonia, Latvia and Lithuania, imposes on New Zealand Citizens of Estonian, Latvian and Lithuanian origin, and on all their descendants a foreign citizenship of the aggressor country of the USSR,

Therefore must this act be accorded the highest national concern and priority.

Your Petitioners, therefore, most humbly pray that Your Honourable House in Parliament assembled will take the most urgent steps to ensure:—

- (a) The reversal of this act from de jure recognition implying the acceptance of the illegality of the existing situation to de facto recognition of the Soviet Union jurisdiction over the Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania.
- (b) The abolition of this act forcing on the New Zealand residents a foreign citizenship.

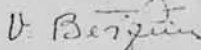
And Your Petitioners, as in duty bound, will ever pray.

(R. Splite, President of the
Wellington Latvian Society)

(A. Skuja, President of the
Auckland Latvian Society)

(V. Berzins, President of the
Christchurch Latvian Society)

Protesta petīcija, iesniegta Jaunzēlandes valdībai 1976. gadā. Avots: National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.

klusēšana arī ir labi saprotama. Paziņojums, ka Austrālija kā viena no pirmajām atzinusi Baltijas valstu inkorporācijas Padomju savienībā likumību, piesaistītu papildu uzmanību faktam, ka lielākā daļa pasaules valstu joprojām, pat pēc tik daudziem gadiem, turpina neatzīt inkorporācijas likumību.

Nobeigumam

Trimdas latviešiem ar savu mērķtiecīgo un neatlaidīgo rīcību izdevās izmainīt Austrālijas valdības ārpolitikas lēmumu. Labvēlīgu situāciju šādam panākumam radīja pati politiskā vide — leiboristu valdības nepopularitāte un liberāļu partijas gatavība atbalstīt baltiešus. Taču bez baltiešu neatlaidīgajiem protesta pasākumiem arī opozīcijas partijas būtu samierinājušās ar publisku lēmuma nosodījumu, bet tas būtu palicis spēkā. Baltiešu ietekmi uz opozīcijas uzskatiem un rīcību vislabāk raksturoja opozīcijas ārlietu ministrs Pīkoks savā runā 1975. gada 24. augustā: “Te mēs redzam lieliskas tautas grupas neatlaidīga pārliecināšanas darba efektu. Viņi mūs pārliecināja, ka nepietiek ar to, ka lēmumu nosoda, ka nepietiek ar to, ka valdību kritizē, bet ka mums jādod noteikts solījums, ka opozīcija, atgriežoties valdībā, pārvērtīs Latvijas, Igaunijas un Lietuvas inkorporācijas atzinumu no *de jure* atzinuma vienkāršā *de facto* atzinumā.”¹²¹

Tik efektīvu pārliecināšanas darbu trimdiniekiem bija iespējams veikt, pateicoties savai labajai organizētībai gan Austrālijas, gan pasaules mērogā. Milzīga nozīme bija saskaņotai un vienotai visu trīs Baltijas valstu trimdas organizāciju kopīgai darbībai vienota mērķa sasniegšanai. Labi pārdomāti, daudzpusīgi un neatlaidīgi protesta pasākumi panāca sākotnēji šķietami neiespējamo. Masu protesti un neapmierinātība ar lēmumu ne vien pašu baltiešu, bet arī citu imigrantu un arī austrāliešu vidū radīja masu spiedienu, bet izvērstais individuālais politiskais darbs ar atsevišķiem opozīcijas politiķiem panāca galveno — lēmuma atsaukšanu. Kā liecina

Jaunzēlandes piemērs, bija nepieciešami noteikti apstākļi, kas ļāva panākt līdzīga lēmuma atcelšanu — pirmkārt, tiešām plašu iedzīvotāju masu nosodījums un, otrkārt, labvēlīga un veiksmīgi izmantota politiskā situācija. Baltiešu protestu ietekmē Austrāliju praktiski maz ietekmējošs ārpolitisks lēmums pārvērtās par iekšpolitisku problēmu. Savukārt kopējais iekšpolitiskais stāvoklis noteica to, ka opozīcijas partijai bija izdevīgi atbalstīt baltiešus. Abu šo faktoru trūka Jaunzēlandē. Turklāt vēl pastāvēja daudz ciešākas tirdzniecības attiecības PSRS ar Jaunzēlandi, nekā ar Austrāliju, un arī tas bija viens no iemesliem, kālab Jaunzēlandes lēmuma atcelšanu neizdevās panākt.

Lai arī septiņdesmito gadu vidū tūlītējas praktiskas politiskas nozīmes šim lēmumam un tā atcelšanai nebija, tas neapšaubāmi bija jautājums ar milzīgu morālu nozīmi un tam bija arī tālejošas, lai arī tobrīd neredzamas, praktiskas sekas. Austrālijas un Jaunzēlandes piemērs varēja kalpot par pamudinājumu arī citām valstīm savukārt atzīt triju Baltijas valstu inkorporāciju PSRS *de jure*. 70. gadu sākumā vairākas valstis interesējās par Baltijas valstu atzīšanas jautājumu un visai pamatota ir iespēja, ka sekmīgai inkorporācijas atzīšanai Austrālijas gadījumā varēja sekot vispārēja Rietumu bloka valstu politikas maiņa šajā jautājumā. Turklāt 70. gadu situācijā, Rietumu valstīm uzsākot dialogu ar PSRS, bija risks, ka Baltijas jautājums var tikt aizmirsts un upurēts par labu sadarbībai ar PSRS svarīgākos jautājumos. Tālab liela nozīme bija ne vien pašai panāktajai uzvarai — inkorporācijas atzīšanas lēmuma atcelšanai, kas nepārprotami deva morālu gandarījumu, bet arī Baltijas jautājuma pacelšanai dienas gaismā, pastāvīgajiem atgādinājumiem par neatrisināto stāvokli Baltijas valstīs. Protesti parādīja visām tām valstīm, kas varbūt apsvēra iespēju sekot Austrālijas piemēram, ka baltieši vēl aizvien nav atmetuši cerības atgūt savu neatkarību un ir gatavi politiski aizstāvēt neatkarīgu Baltijas valstu ideju.

Avoti un piezīmes

- ¹ Latviešu apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē (LAAJ) prezidija priekšsēža G. Brača aicinājums Austrālijas latviešiem. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 23. aug.
- ² Alan Renouf to the acting Minister of Foreign Affairs on status of Baltic states. 2 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ³ Minister of foreign Affairs. Memorandum for Cabinet Committee on legislation and parliamentary questions on Parliamentary petition no. 1976/18: R. Splite and 841 others. 22 November, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁴ Dunsdorfs E. *Austrālijas latviešu tautas grupas anatomija*. Archīvs XIV. Melburna, 1974. 48.–51. lpp.
- ⁵ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975.
- ⁶ Ingevcis Ē. Vitlams un Baltijas valstu inkorporācija Padomju Savienībā. Referāts no lasīts “Daugavas Vanagu” namā Melburnā, 2006. 11. nov.
- ⁷ National Archives of Australia. Galvenokārt — Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁸ Fonds nr. 2462.
- ⁹ Zunda A. Baltijas jautājums 20. gadsimta 70. gados un 80. gadu pirmajā pusē. *Latvijas Vēsture*. 2009. 4(76): 83.–84.
- ¹⁰ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma. Part II*. Melbourne: Baltic Council of Australia, 1982. 324. lpp.
- ¹¹ Dēliņš E. Vēlēšanu virpulī. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 10 maijs. 9. lpp.
- ¹² Vitlama vēstule V. Bukevičam. 1974. gada 17. maijs. Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 2462.f. (Piezīme. Raksta tapšanas brīdī LVA fonds nr. 2462 nebija aprakstīts un sakārtots, tāpēc no šī fonda ņemtajiem dokumentiem šeit un turpmāk nav ne lietas, ne apraksta numuru.)
- ¹³ Telegramm from Latvian Federation of Australia and New Zealand to G. Witlam and B. Snedden. 3 August, 1974. LVA, 2426.f.
- ¹⁴ Knight J. W., Dēliņš E. *Baltic states. A domestic issue, an international problem*. Stockholm: Latvian national foundation, 1980. 5.–6. lpp.
- ¹⁵ Press statement by the Leader of the Opposition. 4 August, 1974. LVA, 2426.f.
- ¹⁶ Broken promises. *The Australian*. 14 August, 1974.
- ¹⁷ Worst of a bad job. *The Sydney Morning Herald*. 15 August, 1974.
- ¹⁸ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975. 75. lpp.
- ¹⁹ Knight J. W., Dēliņš E. *Baltic states. A domestic issue, an international problem*. Stockholm: Latvian national foundation, 1980. 7. lpp.
- ²⁰ *Caucus* — par Kaukus Austrālijā tika saukts visu strādnieku partijas parlamentāriešu un Senāta locekļu kopums. Tādējādi Kaukus 1974.–75. gadā bija pati ietekmīgākā valdības struktūra Austrālijā.
- ²¹ Telegram from 60 Senators and parliament members to his Excellency the Governor General on August 9, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ²² He Bulletin. 28 September, 1974.
- ²³ Zunda A. Austrālijas un Jaunzēlandes pieeja Baltijas valstu jautājumam. *Latvijas Vēsture*. 2009. 2/3(74/75): 107.
- ²⁴ Record of Department of foreign affairs' officers F.B. Cooper telephone conversation with Swiss ambassador H. E. Dr.M. Koenig on 16th april, 1971. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ²⁵ Australian Counsellor in USA memorandum “United States attitude to the Baltic states” to the secretary of department of foreign affairs. 26 June, 1972. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.

- ²⁶ Status of Baltic states. 22 March, 1973. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8, part 2.
- ²⁷ Baltic republics. Report of P. Gacs. 3 September, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8, part 2.
- ²⁸ Ministry of foreign affairs. Report on Baltic states in preparation for Australian prime minister's visit to the New Zealand March 1976. p.1. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ²⁹ Ministry of foreign affairs. Report on Baltic states in preparation for Australian prime minister's visit to the New Zealand March 1976. p.1. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ³⁰ Ministry of foreign affairs. Report on Baltic states in preparation for Australian prime minister's visit to the New Zealand March 1976. p.5. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ³¹ Statement, released by the Prime Minister of New Zealand on 22. August 1974. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ³² Record of Alan Renouf's telephone conversation with F. Corner on 6 may 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³³ Ministry of foreign affairs. Report on Baltic states in preparation for Australian prime minister's visit to the New Zealand March 1976. p.5. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ³⁴ Baltic republics. Report of P. Gacs. 3 September, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³⁵ Alan Renouf's note to Mr. Cooper on 21 May, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³⁶ Letter from Australian High Commission in London to Australian Embassy in Moscow. 11 June, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³⁷ Plimsoll's letter to the Secretary of Department of Foreign affairs. 27 May, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³⁸ Plimsoll's letter to the Secretary of Department of Foreign affairs. 10 June, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8 part 2.
- ³⁹ Alan Renouf to the acting minister of foreign affairs on status of Baltic states. 2 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁴⁰ Alan Renouf to the acting Minister of Foreign Affairs on status of Baltic states. 2 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁴¹ Confidential cablegram from Wellington to Canberra. 18 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁴² Cablegram from Plimsoll to the department of foreign affairs. 20 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁴³ Plimsoll's report to R.D. Willesee, Minister for Foreign Affairs. 8 August, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8, p.3.
- ⁴⁴ Plimsoll's report to R.D. Willesee, Minister for Foreign Affairs. 8 August, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8, p. 5.-6.
- ⁴⁵ Nepārtraukta rosība. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 16. aug. 1. lpp.
- ⁴⁶ U. Gravas vēstule nezināmam adresātam Austrālijā. 1974. 4. aug. LVA, 2462. f.
- ⁴⁷ Par tiesībām un taisnību. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 23. aug. 1. lpp.
- ⁴⁸ Karogi pie parlamenta. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 4. okt. 1. lpp.

- ⁴⁹ Sydney Sunday Telegraph. 29 September, 1974.
- ⁵⁰ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975. 255.–256. lpp.
- ⁵¹ Valdas Liepiņas atmiņas par Dāmu gājienu. 2011. 14. febr.
- ⁵² Baltiešiem nozīmīgs sarīkojums. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 13. sept. 1. lpp.
- ⁵³ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975.
- ⁵⁴ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma. Part II*. Melbourne: Baltic Council of Australia, 1982.
- ⁵⁵ LAAJ vietējo organizāciju pārstāvju sanāksmes protokols. 1974. 12. sept. LVA, 2183.f., 1.v.apr., 49.l.
- ⁵⁶ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975. 235. lpp.
- ⁵⁷ PM "sold us out for red welcome". *The Herald*. 6 August, 1974.
- ⁵⁸ Dunsdorfs, E. *The Baltic Dilemma*. New York: Robert Speller & Sons, Publishers, 1975. 262.–263. lpp.
- ⁵⁹ Par tiesībām un taisnību. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 23. aug. 1., 3. lpp.
- ⁶⁰ *Baltic Council of Australia* darbības programma. 1974. 20. aug. LVA, 2462.f.
- ⁶¹ Par tiesībām un taisnību. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 23. aug. 1., 3. lpp.
- ⁶² Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York, 1975. 116. lpp.
- ⁶³ E. Voitkuna ziņojums. 1974. 23. sept. LVA, 2183.f., 1.v. apr., 49.l.
- ⁶⁴ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York, 1975. 143.–151. lpp.
- ⁶⁵ *Baltic Council of Australia* darbības programma. 1974. 20. aug. LVA, 2462.f.
- ⁶⁶ Knight J. W., Dēliņš E. *Baltic states. A domestic issue, an international problem*. Stockholm: Latvian national foundation, 1980. 11.lpp
- ⁶⁷ LAAJ vietējo organizāciju pārstāvju sanāksmes protokols. 1974. 12. sept. LVA, 2183.f., 1.v.apr., 49.l.
- ⁶⁸ Skaidra valoda. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 20. sept. 1. lpp.
- ⁶⁹ Senāta debates. 1974. gada 18. septembrī. *Austrālijas Latvietis*. 1974. 4. okt.
- ⁷⁰ Cardinal warns Australia on Baltic move. *The Advocate*. 5 September, 1974.
- ⁷¹ Letters to the editor. *The Sydney Morning Herald*. 15 August, 1974.
- ⁷² Alan Renouf to the acting minister of foreign affairs on status of Baltic states. 2 July, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ⁷³ U. Gravas vēstule nezināmam adresātam Austrālijā. 1974. 4. aug. LVA, 2462.f.
- ⁷⁴ Eglītis V. Uzticēšanās pašu spēkiem. *Universitāte* 37 (1976). 38. lpp.
- ⁷⁵ Viļa Eglītes vēstule PBLA valdes priekšsēdim U. Gravam un PBLA valdes locekļiem un ģenerālsekretāram Melburnā. 1975. 7. aug. LVA, 2462. f.
- ⁷⁶ U. Gravas vēstule G. Bračam, G. Bogdanovičam, V. Eglītem, J. Ritenim, A. Auziņam, E. Dēliņam, E. Voitkunam. LVA, 2462. f.
- ⁷⁷ A. Auziņš. Latviešu politiskais darbs un Kanbera. *Kanberas latviešu saime. Piecdesmit gadi 1947–1997*. Kanbera: Kanberas Latviešu biedrība, 1998. 175.–178. lpp.
- ⁷⁸ Telegram from Bruno Kalnins to Prime Minister E. G. Whitlam on 12 August, 1974. augusta Auziņa (Kanbera) personīgais arhīvs.
- ⁷⁹ A. Auziņš. Latviešu politiskais darbs un Kanbera. *Kanberas latviešu saime. Piecdesmit gadi 1947–1997*. Kanbera: Kanberas Latviešu biedrība, 1998. 183. lpp.
- ⁸⁰ R. D. Muldoons letter to A. Brunners. 6 September, 1974. Notes and documents in support of a request to the New Zealand Government of withdrawal of the recognition of incorporation of the Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania into the Soviet Union. Latvian federation of Australia and New Zealand, 1976.
- ⁸¹ Secretary's of foreign affairs report to the acting minister of foreign affairs on Baltic States. 1978. 12. jūl. 1. lpp. National

- Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸² The Petition of Auckland, Wellington and Christchurch Latvian Societies to the Honourable the Speaker and Members of the House of Representatives of New Zealand in Parliament assembled. August, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸³ Petitions Committee memorandum for Department of Foreign Affairs. 13 August, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸⁴ Report of the Ministry of Foreign Affairs on Petition no. 76/18 of R. Splite and 841 others. P.2. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸⁵ Turpat. 3. lpp.
- ⁸⁶ Minister of foreign Affairs. Memorandum for Cabinet Committee on legislation and parliamentary questions on Parliamentary petition no. 1976/18: R. Splite and 841 others. 22 November, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸⁷ Turpat.
- ⁸⁸ Cabinet Committee on legislation and parliamentary questions. Minutes of the meeting of the Committee held on 2. december 1976 at 9.00 am. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁸⁹ Auckland Latvian Ladies Committee. Letter to the member of parliament. 1976. gada 23. septembris un Fraternitas livonica student korporation. Letter to the Rt. Hon. P.M. R.D. Muldoon. 1976. gada 23. septembris. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁰ Acting minister of Foreign Affairs. Letter to all Government members. 1976. gada 28. oktobris. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹¹ A. G. Malcolm's letter to R.D. Muldoon. 7 July, 1978. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹² Piem., Ārlietu ministrijas un ministra atbildēs uz baltiešu protesta vēstulēm.
- ⁹³ W. C. Wentworth's letter to R.D. Muldoon. 27 April, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁴ E. Voitkuns letter to R.D. Muldoon. 17 May, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁵ Notes and documents in support of a request to the New Zealand Government of withdrawal of the recognition of incorporation of the Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania into the Soviet Union. Latvian Federaton of Australia and New Zealand, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁶ Ministry of foreign affairs. Report on Baltic states in preparation for Australian prime minister's visit to the New Zealand March 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁷ Tālava Jundža intervija ar Miervaldi Altmantu un Kraisčērčas latviešu luterāņu draudzes locekļiem Kraisčērčā 2010. gada 13. dec.
- ⁹⁸ Secretary's of foreign affairs report to the acting minister of foreign affairs on Baltic States. 12 July 1978, p. 2. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ⁹⁹ Delegation from Baltic Group Seeing Minister. Evening Post, 18 May, 1976.
- ¹⁰⁰ Secretary's of foreign affairs report to the acting minister of foreign affairs on Baltic States. 12 July 1978. Page 3. National Archives of New Zealand, ABHS

- W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ¹⁰¹ Ministry of foreign affairs. Foreign affairs debate: Baltic states. 1 August, 1978. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ¹⁰² Turpat.
- ¹⁰³ Ministry of foreign affairs in Wellington. Australian prime minister's visit to New Zealand march 1976. Baltic States. 1 March, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ¹⁰⁴ Turpat.
- ¹⁰⁵ G. Elepana vēstule Jaunzēlandes leiboristu partijas asistentam ārlietu jautājumos F. O'Flynam (*O'Flynn*). 1984. 3. jūl. LVA, 2462.f.
- ¹⁰⁶ A. Auziņš. Latviešu politiskais darbs un Kanbera. *Kanberas latviešu saime. Piecdesmit gadi 1947–1997*. Kanbera: Kanberas Latviešu biedrība, 1998. 177., 180. lpp.
- ¹⁰⁷ Knight J. W., Dēliņš E. *Baltic states. A domestic issue, an international problem*. Stockholm: Latvian national foundation, 1980. 10. lpp
- ¹⁰⁸ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma*. New York, 1975. 281.lpp
- ¹⁰⁹ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma. Part II*. 308. lpp
- ¹¹⁰ Dunsdorfs E. *The Baltic Dilemma. Part II*. Melbourne: Baltic Council of Australia, 1982. 297. lpp.
- ¹¹¹ Dēliņš E. Latvijas problēmas Austrālijas politikā. *Universitas* 37 (1976). 41. lpp.
- ¹¹² "Daugavas Vanagu" centrālās valdes apkārtraksts visām nodaļu valdēm Austrālijā. 1975. 25. aug. LVA, 2183.f., 1.v.apr., 49.l.
- ¹¹³ Dēliņš E. Latvijas problēmas Austrālijas politikā. *Universitas* 37 (1976). 41. lpp.
- ¹¹⁴ Turpat.
- ¹¹⁵ Knight J. The Baltic States: Foreign Policy and Domestic Response. *Australian journal of Politics and History*. Vol. 25, Issue 1. p. 25.
- ¹¹⁶ A. Auziņš. Latviešu politiskais darbs un Kanbera. *Kanberas latviešu saime. Piecdesmit gadi 1947–1997*. Kanbera: Kanberas Latviešu biedrība, 1998. 185.lpp.
- ¹¹⁷ Cablegram from Moscow embassy to Department of foreign affairs. 3 August, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8.
- ¹¹⁸ Record of P.F. Peters' telephone conversation with N. Poseliagin on 5 August, 1974. National Archives of Australia, Series A1838/385, Item 69/1/3/8, leaf 43.
- ¹¹⁹ Ministry of foreign affairs in Wellington. Australian prime minister's visit to New Zealand march 1976. Baltic States. 1 March, 1976. National Archives of New Zealand, ABHS W4627 950 4416, record nr. 348/4/1, part 4.
- ¹²⁰ Jaunzēlandes vēstnieks Rīgā. *Cīņa*. 1974. 3. sept. 3. lpp.
- ¹²¹ Dēliņš E. Latvijas problēmas Austrālijas politikā. *Universitas* 37 (1976). 38.lpp.

Autore izsaka pateicību par palīdzību dokumentu iegūšanā Egonam Eversonam (Kanbera), Ērikam Ingevicam (Kanbera), Paulam Opikam un Annai Smith (Kanbera), Valdai Liepiņai, kā arī Austrālijas un Jaunzēlandes nacionālajiem arhīviem.

THE ROLE PLAYED BY LATVIAN ÉMIGRÉS IN AUSTRALIA AND NEW ZEALAND IN SUSTAINING A POLICY OF NON-RECOGNITION OF THE INCORPORATION OF THE BALTIC STATES

Kristīne Beķere

Summary

Key words: *Baltic States, occupation, non-recognition, Latvian émigrés, Australia, New Zealand*

For Latvian émigrés, particularly those living in Australia, the years 1974–1975 were marked by unprecedented public political activities. The announcement in August 1974 by the new Labour government of Australia giving *de jure* recognition to the incorporation of the Baltic States by the USSR, immediately inspired Baltic émigrés in Australia to protest, and shortly thereafter, they were joined in protest by Baltic émigré organisations worldwide. The events of August 1974 changed the focus of organised activities of émigré groups from cultural relations to predominantly political ones. A number of well-organised local communities in Australia and international émigré communities around the world that had up to then concerned themselves with fostering a common identity and managing cultural relations with other cultural groups, demonstrated that they were just as capable of effective political work and able to draw public attention in the West to the fact of the Baltic States being occupied and annexed, the Baltic question, whose continued non-resolution had become forgotten.

There is sufficient evidence to support the assertion that the impetus for changing the policy of non-recognition came from New Zealand, although the Australian government was quicker to take the decision and also to publicise it. The principal instigators of abandoning the policy of non-recognition were the secretaries at the Ministries for Foreign Affairs, notably, Alan Renouf (Australia) and Frank Corner (New Zealand). This official change in government position was strongly supported by the Australian Ambassador to the Soviet Union (Plimsoll) who possibly held the opinion that overall *de jure* recognition by Western countries of the incorporation of the Baltic States was imminent. On the other hand, Australian Prime Minister Gough Whitlam, who in 1974–1975 was identified to be the principal initiator for taking the decision, in fact, only went along with a suggestion offered by the Ministry for Foreign Affairs. Recognising that their change in policy was controversial and likely to lead to public protests, both New Zealand and Australia sought to arrange matters as discretely as possible, and were not prepared for the public being informed of this decision, and for the ensuing mass public protests.

Thanks to a very determined and sustained protest campaign Latvian émigrés succeeded in overturning this foreign policy decision of the Australian government. The overall political context of the times was favourable to such an outcome, i.e. general public dissatisfaction with the Labour government and the Liberal Party being ready to support the Baltic protest actions. However, were the Baltic émigrés not persistent with their protest campaign, it is very likely that the opposition parties would have contented themselves with public condemnation of the Labour government decision, but the decision would have stood.

The émigrés were able to achieve this remarkable change of government policy due to their good organisational skills both in Australia, and around the world. Of paramount significance in achieving their aim was the united and coordinated action by organisations of all three Baltic

communities. A series of well thought out, comprehensive and persistent actions brought about what was at the outset very nearly regarded as impossible. Mass protests and dissatisfaction with the government's decision arose not only by members of the Baltic communities, but also of other immigrant communities and among native-born Australians created substantial public pressure; careful lobbying of members of the political opposition meant that the decision was ultimately reversed. As the example of events in New Zealand, it was necessary that certain conditions be created to rescind a similar decision. First, the decision had to be denounced by a substantial fraction of the general public, and second, a favourable political situation had to be adroitly exploited. Protests by the Baltic community transformed an external affairs decision that was in itself of minor consequence to the foreign relations of Australia into a serious internal political issue. The political climate in Australia was such that opposition parties found it expedient to support the Baltic protests. Both of these factors were absent in New Zealand, and furthermore, due to more significant trade links between New Zealand and the USSR, contributed to a failure to achieve reversal of a decision similar to that of the Australian government, public protests in New Zealand notwithstanding.

The Soviet Union did not react in any significant way to these events. The Soviet government, apparently, decided that the Baltic question had already been resolved for some time and, that, therefore, resolution of this Baltic issue was no longer outstanding. At the same time, as seen by the activities of the Conference on Security and Cooperation in Europe, the USSR was interested in recognition that existing borders in Europe were fixed. Local media in the Baltic republics failed to mention the events in Australia and their silence is eloquent. Any announcement that Australia to be the first major country to recognise the legality of the Baltic States' incorporation into the USSR would arouse unwelcome attention to the fact that most of the major countries of the world, after such a long time, sustained a policy of non-recognition. During the 1970s, there would have been no immediate tangible consequences following a decision to accept *de jure* recognition of the incorporation of the Baltic States, such a decision on a question of considerable moral significance might have had important practical repercussions, although none were mooted at that time. The example set by Australia and New Zealand might have been followed by a number of other countries. At the beginning of the 1970s, several countries considered revising their policy of non-recognition and it is reasonable to suppose that were the decision by Australia to have stood, it could have led to a change in position by the block of Western countries. Over and above this, there was the risk that the Western countries engaging in dialogue with the USSR, sustain of a principled stand on the Baltic question could have been sacrificed to the benefit of cooperation with the USSR on a number of important issues. Therefore, the importance of these activities was not solely reversal of the Australian decision, a great moral victory, but raised public awareness of the Baltic question, reminded the world that the status of the Baltic States was not resolved. The protests in Australia served as a warning to other states considering reversal of their stand on non-recognition that the Baltic nations had not abandoned their hopes of regaining independent statehood and, also that these communities were prepared to defend their stand by vigorous political means.